

דברי תורה

מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

יצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תרע"ז

בסעודה שלישית פרשת וישלח תשע"ב לפ"ק

היא נצחו, מה שאין כן ישועה הבאה מברכת צדיק בלי תפלה, ועל כן חביבה עליה ילד זה כי אל הנער הזה התפללתי, והוא נצחי ע"כ.

ויש לומר עוד, דאיתא בגמרא (קידושין כ"ג), דרב אחא בר יעקב הלך ללמוד תורה אצל אביו, שמע אביו דקא הוה אתי, ההוא מוזיק בי רבנן דאביו [בהמ"ד רחוק מן היישוב הוה], דכי הוה עיילי בתרין אפילו ביממא הוה מיתוקן. אמר להו לא ליתיב ליה אינש אושפיזא [לרב אחא, ועל כרחו ילין בבית המדרש] אפשר דמתרחיש ניסא [ומתוך חסידותו יעשה לו גם ויהרוג את המוזיק]. על בת [לן] בההוא בי רבנן, אידמו ליה [מוזיק] כתנינא דשבעה רישוותיה [שהיו לו שבע גלגולת] כל כריעה דברע [רב אחא מתפלל על אותו מוזיק] נתר חד רישיה, אמר להו למחר אי לא איתרחיש ניסא סכינתין [סכנתם אותי] ע"כ.

ובמהרש"א הקשה דאיך דחי אביו אותו למקום סכנה על הספק דשמא יתרחש ניסא, אולי לא יתרחש. וגם אם יתרחש ניסא, יהיו מנכין לו מזכותיו (שבת לב). וכתב דודאי סמך אביו על חסידותו ושמתוך תפלתו לא יהיה ניוזק ויהרוג את המוזיק, ואין זה מקרי נס', אלא שאמר דשמא קודם תפלה יתרחש ניסא וינכו לו מזכותיו, ומשום ספק זה אין למנוע לי הודאי שיהרוג אותו ע"כ. ומבואר מדבריו הקדושים גודל כח התפלה, שכאשר האדם מתפלל, גם כאשר ישועתו בא לו בדרך נס, אין זה מקרי נס'. ואם כי לא ביאר נימוקו, מכל מקום נראה דכיון שכן המביע ה' בעולמו שיש להתפלל על צורכיו, על כן מה שנענה בתפלתו, הרי זה חלק מטבע הבריאה, שנברא באופן כזה שיענה האדם על בקשתו על ידי התפלה.

ומעתה אתי שפיר מה שהשיבה חנה לעלי, הן אמת שכחך גדול ליתן לי בן גדול יותר מנער הזה, אבל בהיות שאני עקרה הרי בעשיית נס מנכין מזכותי, אבל אל הנער הזה התפללתי, לזה הגעתי בכח התפלה דלא מקרי נס גם בפקידת עקרה, ולא מוזכין מזכותי, ולכן חביב לי יותר הנער הזה.

ובזה נראה לפרש מה שאמר דוד המלך בהמזמור שנתקן על הארבעה הצריכין להודות, יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני

והוא עבר לפנייהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו, וירץ עשו לקראתו ויחבקו ויפול על צואריו וישקו (ג'ג). ויש להבין ענין השבע השתחוואת, אשר בזה הפך לבו מן הקצה אל הקצה, שמתחלה היה מתנחם להרגו, ובסופו נכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו. ובבעל המורים כתב, שבע פעמים על שם כי שבע יפול צדיק וקם (משלי כד-יז), (כ"ד עה-יא), ולהעביר שבע תועבות בלבו (משלי כו-כה) ע"כ.

ולחלץ בפרשה, ויאמר עשו יש לי רב, אחי יהי לך אשר לך, ויאמר יעקב וגו' כי על כן ראיתי פניך כפני אלקים ותרצני (ג'ג). והאור החיים הק' דקדק, למה הוצרך לומר 'אחי' אחר שעמו היה מדבר, ועוד דהיה לו להקדימה בתחלת הדיבור לא באמצע הדברים ע"ש. גם יש להבין מה שדימה ראית פני רשע כראות פני אלקים, אתמהה. ובכלי יקר כתב דכמו שהרואה פני אלקים שלש פעמים בשנה כתיב (שמות כג-יז) ולא יראו פני ריקם, כי צריך להביא עולת ראייה, כך אין אני חפץ לראות פניך ריקם ע"ש. וכן כתב באור החיים הק' שהמנחה הוא כמשפט המקבלים פני הגדולים שלא יראו פניהם ריקם ע"כ.

ונראה עוד דאיתא בגמרא (ברכות לא): במה שאמרה חנה לעלי, אל הנער הזה התפללתי (שמואל א א-כז), אמר רבי אלעזר שמואל מורה הלכה לפני רבו היה, שנאמר וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי, משום דיישחטו את הפר הביאו הנער אל עלי. אלא אמר להן עלי קראו כהן ליתי ולשחוט. חזנהו שמואל דהוה מהדרי בתר כהן למישחט, אמר להו למה לכו לאהדורי בתר כהן למישחט, שחיטה בור כשרה. אייתוהו לקמיה דעלי אמר ליה מנא לך הא, אמר ליה מי כתיב ושחט הכהן, והקריבו הכהנים כתיב, מקבלה ואילך מצות כהונה, מכאן לשחיטה שכשרה בור. אמר ליה מימר שפיר קא אמרת, מיהו מורה הלכה בפני רבך את, וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. אתיא חנה וקא צוחה קמיה אני האשה הנצבת עמכה בזה וגו', אמר לה שבקי לי דאענשיה ובעינא רחמי ויהיב לך רבא מיניה. אמרה ליה אל הנער הזה התפללתי ע"כ. וכתב במהרש"א דזה חביב לי שנולד לי על ידי תפלתי, משולד לי אחר על ידי תפלתך ע"כ. ובמניד תעלומה כתב דישועה שבאה על ידי תפלה

אדם (תהלים קז-ח). בהקדם לבאר מה שאמרו במשנה (בבא קמא ב.) ארבעה אבות נזיקין שור והבור והמבעה וההבער, ובגמרא (ג:) מאי מבעה, רב אמר מבעה זה אדם, דכתיב (ישעיה כא-יב) אמר שומר אתא בוקר וגם לילה אם תבעיון בעיו [אם תשובו בתשובה ותבקשו מחילה בעיו, אלמא באדם כתיב בעיו] ע"כ. וכתב במהרש"א המאמר הזה אומר דרשני, וכי משום דכתיב בעיו גבי אדם קרי ליה הכא לאדם גבי נזקין מבעה ע"ש.

וייש לומר על פי מה שפירש הרמ"ק ממעורמש ז"ע (מגיד דבריו ליעקב סימן רכו) הכתוב, לא תאכלו על הדם (ויקרא יב-כו), ודרשו חז"ל (ברכות י:) לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. דהנה הכתוב אומר (ויקרא יד-ד) כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא, נמצא עיקר האדם הוא על שם דמו שבו, ולמה נקרא אדם ולא דם, אלא כשמדבק את עצמו בבואר יתברך וממשיך בקרבו אלופו של עולם, נתחבר האל"ף אליו ונקרא אדם. וזהו לא תאכלו על הדם, ר"ל כשעדיין לא חיבר עצמו לאלופו של עולם, רק אחר התפלה כשחיבר דמו לאלופו של עולם, ואז נקרא אדם, מותר לו לאכול ולא קודם עכ"ל.

ומצתה כיון שהאדם נברא בתואר אדם, שעל ידי כח התפלה הוא ממשיך על עצמו את אלופו של עולם, ועבור כח התפלה נקרא בשם אדם, וכיון שמבעה הוא ענין תפלה, אם תבעיון בעיו, על כן 'מבעה' הוא אדם, כח התפלה מביאו ליד תואר אדם. ואין האדם ראוי להקרא בשם אדם אם לא מתדבק עצמו בתפלתו, להמשיך את האלופו של עולם על דמו. – ואם היה מדבק עצמו לקונו בתפלתו לא היה מוגיע להיות אדם המזיק, ואין זה אלא מצד שחסר ממנו האלופו של עולם, על כן קראו כאן בנזקין מבעה זו אדם, להורות להאדם המזיק שיש חסרון בתפלתו, כאשר רואין שהגיע למדה זו.

והנה כאשר עושה ה' חסד לאדם, בודאי כי יודו לה' חסדו, אבל כאשר הישועה באה בדרך גם, אין ההודאה בשלימותו כי מנכין לו מזכותיו, אבל אם זכה לישועה זו בכח התפלה, לא היו נפלאות אלא בגדר טבע, ואין מנכין מזכותיו, ושפיר יוכל להודות גם על הנפלאות. וזהו יודו לה' חסדו, על הישועה שבאה מצד חסד ה', ונפלאותיו, להודות גם על מה שעשה אתו נפלאות, והו' 'לבני אדם', לבעלי עבודת התפלה, שממשיכין על דמם את האלופו של עולם בכח תפלתם, המה יכולים להודות על הנפלאות, כי ישועה שבאה בכח התפלה גם כאשר הוא בדרך גם, לא מקרי גם, אלא כך המביע ה' בטבע שהתפלה יוכל לשנותה, ולהודות על נפלאותיו זה מתאים ל'בני אדם'.

והנה במהרש"א (שם) כתב, דהענין שהתנין היה לו שבעה ראשין, שהם נגד השבע כחות המומאה שהביא הנחש הקדמוני לעולם, ובכל כריעה הכניע אחד ע"כ. וכתב בפנים יפות בפרשתנו, דנראה דזה היה כוונת יעקב גם כן שהשתחוה ז' פעמים עד גשתו עד אחיו להכניעו, כי היה בו ז' כחות המומאה, דידוע ששרו של עשו הוא הס"מ והוא שורש הנחש. וכונות הכריעות הוא להתפלל לה' להכניע כל ז' כחות המומאה כמו שעשה רב אחא בר יעקב. ויש לומר עד גשתו עד 'אחיו', שעל ידי הכריעות ביטל ממנו כח עשו עד שנעשה אוהבו כאחיו. [היינו כי ההשתחווא לא היתה לעשו, כדאייתא בזהר הק' (ח"א קעא:) בפסוק (בראשית לג-ג) והוא עבר לפניכם וישתחו, דקאי על השכינה שעבר לפניכם ע"ש]. וסיים, אחר זה מצאתי בסדר הדורות (מערכת תנאים ואמוראים אות א) שכתב בשם מגלה עמוקות דז' כריעות אלו שעשה רב אחא בר יעקב הם כנגד ז' השתחוואות שעשה יעקב לעשו ע"ש. ושמתתי שכוונתי לדבריו ע"כ.

ובמגלה עמוקות (אופן קצב) כתב, וז"ל והענין הוא כי קליפת עשו הם ז' כחות המומאה, וסמ"ל שר של עשו יש לו ז' שמות, הוא מלאך המות הוא היצר הרע (בבא בתרא מז), ואמרו (סוכה נב.) ז' שמות יש ליצר הרע, והוצרך יעקב להשתחוות ז' פעמים עד גשתו עד אחיו, לקבל ז' ראשין אילין. ובקריאת שמע שקרא יעקב הכניע ז' ראשין דיליה, כמו שאמר מתחלה כה תאמרן לאדוני לעשו (לכ-ה), כ"ה דייקא כ"ה אתון דיחודא דשמע ישראל. וזה נרמז במה שאמר עשו יש לי רב אחי, שרמזו על רב אחא בגמרא, ולכן נקרא רב אחא 'בר יעקב', שכח זה שהפיל רב אחא ז' ראשין של תנינא בא לו מיעקב אבינו וכו', וכמו שהעיד עשו בעצמו, וניבא ולא ידע מה ניבא באמרו יש לי רב אחי, שרמזו על רב אחא שהפיל ז' ראשין דיליה, כי שבע יפול צדיק וקם, ר"ל עם ז' השתחוואות שלו שנפל רב אחא לארץ, בזה קם אחר כך, שהפיל ז' ראשין של סטרא אחרא עכ"ל.

ונראה דבזה יש ליישב גם כן מה שהקשה המהרש"א איך סמך אביו על ניסא, להכניס את רב אחא במקום מזיקין. והיינו כי אביו השיג שרב אחא הוא 'בן יעקב', שיש אתו הכחות של יעקב שבכריעותיו יכניע השבע ראשין שלו, ועל כן הומין שעל כרחו ילין בבית המדרש. ומעתה יש לומר דגם אם יתרחש לו ניסא לא ינכו מזכותיו, דכיון דקוב"ה אסתכל באורייתא וברא ביה עלמא, הרי כל מה שנרמז בהתורה ישנו בטבע העולם, וכיון שיעקב אבינו הכניע את עשו בשבעה השתחוואות, ומעשה אבות סימן לבנים, הרי זה בגדר דרך הטבע לרב אחא 'בן יעקב', ואין זה מקרי גם. ולכן כאשר רימזו עשו ליעקב אחר השתחוואותיו, יש לי רב אחי, שגם הוא יעשה כמותו בכוחו של יעקב, על כן סיים 'יהי לך אשר לך', שלא ינכו לו מזכותיו וישאר בידו כל זכותיו, ולא יקוהו ממנו.

והנה באהבת ציון (להנה"ק רבי יונתן אייבשיץ) בהפמורה לשבועות כתב לבאר בענין זה, הא דאמרו (יומא כא. ובאבות ה-ה) דבבית המקדש היו עומדים צפופים ומשתחיים רווחים, דאיתא בגמרא (ברכות ו.) אמר רבא האי דוחקא דהוי בכלה מינייהו הוי ע"כ. והיינו שלפעמים כאשר באים לשמוע את דרשת הרב בשבת שלפני הרגל, נדמה שיושבים צפופים למרות שבאמת יושבים מרווחים, שהדבר נובע מהמוזיקים שבאים במקום קודש. והנה רב אחא בכל כריעה הפיל ראש אחד מהמוזיק, הרי שיש בכח הכריעות לסלק את המוזיקים, ולכן בבית המקדש בתחלה היו עומדים צפופים מחמת המוזיקים, אבל לאחר שהיו כורעים ומשתחיים, התחיל להיות רווחים, שהיו מסלקים בזה את המוזיקין עכ"ד.

ואם כן הנהגתו של יעקב נגד עשו, שכרע והשתחוה שבע פעמים, ובכל כריעה הכניע אותו יותר ויותר, דבר זה היה גם בבית המקדש כאשר באו ליראות את פני ה', שהיו עומדים צפופים ומשתחיים רווחים. על כן אמר יעקב לעשו, 'כי על כן ראיתי פניך', האופן שראיתי את פניך, שהכנעתי אותך על ידי הכריעות, הר זה מכוון 'כראות פני אלקים', שעל ידי שהיו משתחיים היו מסלקים המוזיקין ונעשה רווחים.

ולבאר ענין הכריעות שבוה הכניעו כחות הרעה, יש לומר דידוע כי השגחת ה' על האדם הוא לפי הדביקות בה', וכמו שכתב הרמב"ם בספרו מורה נבוכים (ח"ג פרק נ"א) וז"ל האישי אשר לא יסור שכלו מה' תמיד, תהיה ההשגחה בו תמיד, והאישי אשר תפנה מחשבתו בקצת עתים, תהיה ההשגחה בו בעת חשבו בה' לבד, ותמעט בעת שכחו ה'. ומפני זה נראה לי כי כל מי שתמצאהו רעה מן החסידים השלמים, לא מצאהו הרעה ההוא רק בעת השכחה ההוא וכו' עכ"ד. ובשעה שהאדם דבוק אל ה', ויושב בסתר עליון ובצל שד-י יתלונן וגו', אז לא תאונה אליך רע ונגע לא יקרב באהליך, ויפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש, כי המבטל עצמו כלול לה' נעשה נשפל לה', ומתקדש בקדושה של מעלה, עד שכל כוחות הרעות בדלים ממנו.

והנה אנו אומרים (בתפלת יו"ט) ומפני חטאינו גלינו מארצנו וגו', ואין אנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחוות לפניך. וכתב בסידור הרב, דלכאורה מה שאמר שאין יכולים לעלות ולראות מובן שפיר, אבל מה שמוסיפין ולהשתחוות לפניך, הלא השתחוואה יתכן בכל עת גם כאשר אין המקדש קיים. אך הכוונה כי ההשתחוואה הוא ביטוי להכנעת האדם וביטול עצמותו לפני המלך, כי בשעה שהאדם עומד הרי יש לו תקומה, ופניו למעלה בקומה זקופה. וכאשר כורע ומשתחוה בפישוט ידים ורגלים על ארץ, הרי זה ההכנעה היותר גדולה שיתכן להאדם לבטא. והשתחויה בלי ההכנעה הרי זה רק השתחוואה חיצונית, ולא זהו עיקר ההשתחוואה, ובזמן שבית המקדש קיים היתה קדושת המקום מביאה את האדם לידי ביטול כל רצונותיו לה', ולהכנעה בתכלית היותר נמוכה. אבל כעת כאשר גלינו מארצנו, אין אנו יכולים להשתחוות לפניך, בהכנעה הראויה האמיתית ע"כ.

וכאשר יעקב השתחוה לפני ה' שבע פעמים, הרי בכל השתחוואה ביטל עצמו כליל לה', והוסיף בהכנעה עמוקה יותר בכל כריעה והשתחויה, וכן עשה אחריו רב אחא בר יעקב, ובהיות שההשגחה היא לפי הדביקות, על כן בכל כריעה וכריעה נתבטל חלק מהרע עד שהכניעו לגמרי, והפך יעקב את שונאו היותר גדול עד לנשיקה בלב שלם, ורב אחא הרגו להמוזיק בכל כריעה אחד מראשיו.

וזוהו הענין שאמרו (ברכות לב:) אמר רבי חמא בר חנינא אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה, יחזור ויתפלל, שנאמר (תהלים מז-ד) קוה אל ה', חזק ויאמץ לבך [והתחזק ואל תמשוך ירך אל תחזור] וקוה אל ה' ע"כ. והיינו כי בכל תפלה באה האדם לדרגא של הכנעה לה' ודביקות בבוראו, וממילא נענה כי ההשגחה היא לפי הדביקות, וכאשר רואה שלא נענה, הרי זה לסימן שצריך הוא לדביקות יותר גדול, שתהיה עליו השגחת ה' בנגלה, ולכן יחזור ויתפלל, ויכניע עצמו עוד יותר לבטל עצמו כליל לה', ולהמשוך על עצמו אלופו של עולם.

בסעודה שלישית פרשת וישב תשע"ב לפ"ק

בעיה"ק ירושלים תוכב"א

אשר בסופו יוסף הוא המשביר, וכמו שנאמר (מז-ב) ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי המף, אם כן בהליכה זו הלכו לרעות את עצמן ע"כ.

ופרשה זו הוא מוסר השכל על רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום, שאי אפשר לבני אדם לשנות דבר ממה

וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם (לו-ג), ברש"י נקוד על את, שלא הלכו אלא לרעות את עצמן ע"כ. והיינו דפירוש הכתוב הוא כאילו כתיב וילכו אחיו לרעות (את עצמן), וצאן אביהם (היה) בשכם. והיא פליאה לומר על שבמי י"ה שהלכו לרעות את עצמן, לשון שמשתמשין בו על רעיית בהמות ולא על בני אדם. ובדברי דוד (להטורי זה) פירש כי בהליכה זו נמכר יוסף למצרים,

שגור ה', ואין אדם נוגע במוכן לחבירו (וימא לה:), שאחי יוסף שנאו אותו על חלומותיו ועל דבריו, שכולם ישתחוו לו, ועל כן יעצו להורגו, ונראה מה יהיו חלומותיו, ובסופו הם עצמם באותה מעשה של מכירתו הביאו התגשמות החלום ההוא, שנעשה שם משנה למוֹלָךְ, ועקב ובניו ירדו מצרים, וכולם השתחוו לו.

אמנם יש לומר עוד, כי הנה שנאת האחים ליוסף ומכירתו, לפום רהיטא נראה לעיני קצרי שכל, שהיה בזה שנאה טבעית מחמת קנאתם, והשנאה מעבירה על דעתו ודעת קונו, עד שהיו מוכנים להורגו. והוא דבר שאין מתאים גם לבני אדם פשוטים, מכל שכן לבני יעקב קדושים כמלאכי מעלה. אבל באמת טמונה בזה מדריגה נשגבה לפי מה שעלה על דעת השבטים. והוא כי מכואר בדברי חז"ל שהם דנו את יוסף כדון תורה, שלפי דעתם יוסף הוא עבריין כמה שמביא דבתם רעה אל אביהם. ואם כי היה להם אהבה עזה אל יוסף, כפי המצווה בתורה ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ח-ט), ובפרט שהרי ראו שאביהם יעקב מחשיבו יותר מכל האחים שיודע מעלת נפשו, מכל מקום אחר שדנוהו לעבריין הרי יש מצוה לשנאותו, וכמו שאמרו חז"ל (פסחים ק"ג:), דכתיב (משל' ח"ג) יראת ה' שנאת רע ע"ש, ודנוהו למיתה, לא השגיחו כמה שהוא אחינו בשרנו, ולא על צערו של אביהם יעקב שיתאבל אחריו, כי אין רחמים בדון, ואין עצה ואין חכמה נגד ה'.

והוא מדריגה נפלאה שיוכל לבטל האדם מעצמו כל ההרגשים שלו עבור כבוד ה', וכאשר בנו האהוב לו מכל, נעשה עבריין באופן שצוה הכתוב לשנאותו, שיוכל להשתנות מרגע לרגע מאוהב לאויב, עד שלא ירגיש שום קירבה אליו, ורצון ה' עולה למעלה יותר מכל הרגשותיו ורצונותיו. אשר עבור זה נבחר שבט לוי מכל ישראל, האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו, ואת אחיו לא הכיר, ואת בניו לא ידע, כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו (דברים ל"ג-ט). וזהו שהודיע לנו הכתוב גודל מדריגת השבטים, שכאשר החליטו כי יוסף הוא עבריין, מאז וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום, עד שאמרו נלכה דותינה (ל"ז-ו), לבקש נכלי דת תורה, מה שחייבה אותו תורה על חטא זה, ויתנכלו אותו להמיתו.

ואמרו חז"ל (חולין ה:), אדם ובהמה תושיע ה' (תהלים ל"ז-ו), אלו בני אדם שהן ערומון בדעת כאדם ומשימין עצמן כבהמה ע"כ. והיינו כי אדם הוא בעל שכל ובעל הרגש, ולא יעשה שום דבר רק כאשר שכלו יאמר לו שהוא דבר נבון, וכל הרגשותיו הם כפי השגת שכלו. לא כן אנשי מעלה, כאשר יש דבר שנוגע לכבוד ה' ותורתו, אז משימין עצמן כבהמה, היינו ביטול דעתם לגמרי להרועה אף שהוא היפוך דעת שכלו. ולכן לא מצינו בשום אומה ולשון שיקראו אותם בשם תואר צאן, רק בני ישראל הם צאן

קדשים, וכמו שנאמר (תהלים פ"ב) רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף, כי אנו ערומון בדעת כבני אדם, אבל מבטלים את דעתינו להרועה, ומשימין עצמן כצאן, והשבטים שהיו במדריגה זו הם עצמם המה צאן יעקב. וזהו שאמר עליהם הכתוב, וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם, היינו שהלכו לרעות את עצמן שהם צאן אביהם, שהיו משימין עצמן כבהמה ההולכת לרעות בשדה, בביטול דעתם והרגשותם לכבוד ה' ותורתו.

ולעצמות זה יש להתבונן איך צריכין להיות מתון בדון כאשר באים לדון את חבירו, הרי גדולים חקרי לב שבטי י-ה מעו בדינם לדון את יוסף הצדיק, מהשבעה רועים, שהוא עבריין וחייב מיתה, וגרמו לו צער ומכאוב, וגם דמו של אותו זקן יעקב נדרש מהם, עד שהוצרכו לעשרה הרוגי מלכות לכפר על חטא מכירתו.

והנה אנו עומדים בכניסת ימי האורה של חנוכה, שתיקנו חז"ל על הנס של השמן, שמימא היוונים כל השמנים, ומצאו פך אחד מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו להדליק אלא על יום אחד, ונעשה בו גם והדליקו ממנו שמונה ימים (שבת כא:). וכבר תמהו המפרשים, הלא עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש (אבות ה-ד), ולא תיקנו שום זכר להנסים הללו, ובמה יצתה גם זה משאר הנסים. ולא עוד שדוגמת גם זה ממש היה רבות בשנים בנר המערבי, שהיה נותן בה שמן כמדת חברותיה, והיה דולק יומם ולילה, והיא עדות שהשכינה שורה בישראל (שבת כב:). ומצינו עוד יותר במדרש תנחומא (תצוה ג) ברבי חנינא סגן הכהנים שאמר, אני הייתי משמש בבית המקדש, ומעשה נסים היו במנורה, משהיו מדליקין אותה מראש השנה לא היתה מתכבה עד שנה אחרת וכו' ע"ש. ואם כן מהו הרבותא של גם הדלקת הנרות לשמונה ימים, לעשות ממנה זכר לדורות.

ואיתא במדרש, הדודאים נתנו ריח (שיר ז-ד), זה ראובן שהציל את יוסף, ועל פתחינו כל מגדים, זה נר חנוכה שמצוה להניחו על הפתח. ויש להבין קשר הדברים של מכירת יוסף שנרמו בהדודאים, עם מצות נר חנוכה, שלכאורה אין להם שום שייכות זה לזה. וגם למה אמר 'נתנו ריח', מהו ענין הריח שהדגיש במעשה זו.

ונראה בהקדם לכאר מה שאמר הכתוב בפרשתנו, וישאו עיניהם וירא והנה אורחת ישמעאלים באים, וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולט הולכים מצרימה (ל"ז-כח). וברש"י למה פרסם הכתוב את משאן, להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נזמנו בשמים שלא יזוק מריח רע ע"כ.

והיא פליאה עצומה, יוסף עומד כעת להיות נפרד מבית אביו, להיות נמכר לעבד בידי הישמעאלים, להורידו למצרים, מקום שאין עבד יכול לברוח משם (רשי' שמות יח-ט), והקב"ה נותן לו שכר טוב להעניק לו טובה, שלא יגיע לו ריח רע על הדרך, וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולם. והרי זה דומה למי שנידון למאסר שנים רבות, ונותנין לפניו מרכבה כבודה שיוליכנו שם לבית האסורים, ויתענג מריח טוב על הדרך. ובמה נחשב התענוג המועט ההוא נגד הצער העמוקה שעומדת לפניו לסבול שנים רבות. ובעלי המוסר פירשו בזה, להורות לנו עד כמה נורא הוא דקדוק הדין בבית דין של מעלה, עד כדי פרטי פרטים, כי כל דרכי משפט, ואף הפרטים הקטנים מדוד ושקול ולא נעלם בעת החישוב הכללי, שגם כאשר נגזר על יוסף לסבול עול הגלות ובזיונות ועבדות, אך לריח רע לא היה ראוי אותו צדיק, ודבר זה לא נגזר עליו ע"כ.

אמנם יש להוסיף בזה עוד, כי זה בא ללמד, שגם כאשר עובר אדם מצב ומאורע קשה של חושך ואופל, אין בזה הסתרת פנים, אלא בתוך החושך יש השגחה מופלאה עליו, וה' אתו עמו גם בעת צר. וכדרך מי שמוליכין אותו מביתו למדינה אחרת, ועולם חשוך בעדו, וכאמצע הדרך רואה מכונה אחרת נוסע אחריו, ורואה בהחלון אשר שם יושב אביו ונוסע אחריו להשגיח עליו, מיד הוא נעשה רגוע, ומכל שכן כאשר אביו הוא המלך, אשר בידו לבצע כל מה שרוצה, אז שלוות הנפש חופפת על הבן, שהמצב לא יתכן להיות קשה כל כך כאשר הוא יהיה תמיד בצלו של אביו. וזהו שאמר דוד, גם כי אלך בגיא צלמות לא אירע רע כי אתה עמדי (תהלים כג-ד), אם אתה עמדי אז לא יוכל זה להיות רע, ובדאי דטובה רבה גנוז בזה.

וכל מי שעבר מאורע קשה ראה זאת בחוש, אשר תמיד ממציא ה' אור בתוך החושך, ולדוגמא כאשר האדם לא בריא ונעשה חולה, הוא יוכל לראות ההשגחה המלווה אותו על כל הדרך, שמצאו המחלה בתחלתו, ושוב נודמן לפניו רופא טוב, וה' המציא לו אנשים רבים העומדים לימינו לעזורו הן בגופם והן בממנם, וכל זה הוא כדי שישכיל כי יד ה' עשתה זאת, יש סיבה מן השמים שהוא צריך לעבור כל זה, אבל יש גם נקודות של אור שרואה השגחת ה' עליו, ומזה מתחזק במצבו שיוכל להיות רגוע עם שלוות נפשו. וכן יוכל כל אחד לראות נקודות של אור במצב פרנסתו גם בזמנים קשים וכו' וכו'.

וזוהו הענין של מתן שכרן לצדיקים, שהזמין ה' לאותו צדיק שגמליהם נושאים נכאת וצרי ולם, שלא יזק מריח רע, והיינו שיתבונן יוסף על הנקודה של אור שהזמין לו ה' שינוי מרכיבי הישמעאלים שמורידים תמיד נפט ועטרן, ועתה הם נושאים בשמים טובים להקל לו על הדרך, כדי שיראה שה' אתו עמו על הדרך, והן אמת שהוא צריך לעבור כעת גלות ועבדות, אבל כל זה הוא

בהשגחה עליונה המורם משכל שלנו, וזה יתן לו כח ועוז לעמוד בשביה, וגם כי אלך בגיא צלמות לא אירע רע כי אתה עמדי. וכמו כן היה אחר כך בבית אדונו פומיפר, אשר מצד אחד מצבו נורא ואיום, מבית מלכים לבית עבדים, אבל מצד השני ויהי איש מצליח, ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל (ל-ט). וכמו כן כאשר נתנו אדונו בבית הסוהר, ויהי ה' את יוסף ויט עליו חסד, ויתן חנו כעיני שר בית הסוהר (ל-טא). ומכל זה התחזק עצמו בעת צר לו, שגם בתוך ההסתר יש עליו השגחת ה'.

ובזה נבוא לנס חנוכה, שהתחלת הנס היתה במה שנשאר פך אחד של שמן בחותמו של כהן גדול, אשר ממנו נשתלשל אחר כך שאר הנסים. וכמו שפירש בתורת משה (לחנוכה קפב). נתנה ליראיך גם להתנוסס (תהלים ס-ו), שמתחלה נתן ה' גם שמצאו פך שמן, וממנה התנוסס אחר כך עוד נסים על שמנות ימים ע"כ. והנה הנסים שנעשו במקדש בזמן ששכינת ה' היה שורה שם, לא עשו על זה שום זכר, כי בבית ה' כל הנסים הם טבעיים, וההנהגה שם בבית המלך הם בלי שום הגבלות, ואין בזה שום חידוש. אבל שונה הוא גם חנוכה, שזה היה במצב שישראל חטאו, ומגודל החטא נעשה הסתרת פנים עד שיכלו האויבים להכנס בהיכל ולעשות מה שעולה על לבם, ובזדון לב חיפשו ומימאו כל השמנים, ובעת ההסתר היותר גדול שהאויבים נמצאו שם, ובאו פריצים בה וחללוה, שנעשה הכל חולין, אז עשה ה' גם לישראל שלא ירגישו בפך אחד כדי שיוכלו להדליק ממנה אחר כך, ונעשה להם גם זה כדי שיתנוסס ממנו עוד נסים, והו גם פלא, וזה מורה על ההשגחה העצומה שיש גם בתוך ההסתר, הנה זה עומד אחר כחלנו, ומשגיח מן החלונות ומציין מן החרכים.

ובתורת משה (למגילת אסתר קסו). כתב לגבי נס דפורים, דעיקר הנס היה מה שמספר הכתוב המשתה שעל ידי זה נהרגה ושתי, משפט מעוקל להעביר המלכה ממלוכה על זה, והכל היה חוץ לטבע רק בהשגחה עליונה להיות הכנה לנס האחרון, ואז לא היו ישראל טובים הרי נהנו מסעודתו של אותו רשע ולא היו ראויים לנס אלא להתחייב כליה ר"ל, ובאותה שעה שמרדו בה' ריחם והכין הנס הגדול הזה, להורות נתן בנים משחיתים, אפילו בשעה שמשחיתים בנים חביבים הם לה' (קדושין לו). ע"ש. ודוגמת זה ממש היה בנס חנוכה שבאותו יום של הסתרת פנים שנכנסו האויבים להיכל, ומימאו כל השמנים, אז הכין ה' את הנס שהשאיר להם פך אחד שלא ירגישו בו, כדי להתנוסס מזה גם חנוכה.

ובזה נבוא לבאר מה דאיתא בגמרא (שבת כג). אמר רב יהודה יום ראשון הרואה מברך שנים, ומדליק מברך שלשה, מכאן ואילך מדליק מברך שנים ורואה מברך אחת. ופריך מאי ממעט [המדליק בשאר הימים, איזו מן השלש ממעט], ומשני ממעט זמן.

ופריך ונימעט ניסא, ומשני גם כל יומי איתיה ע"כ. והקשה בהפלא"ה איך עלה על דעת המקשן למעט ברכת שעשה נסים בשאר הימים, ולברכו רק ביום ראשון, הלא כמה נבוכו המפרשים להבין מה היה הנס ביום ראשון כלל, הלא מצאו פך שמן להדליק ממנו יום אחד, וצריכין לחפש ביאור על מצות ההדלקה ביום ראשון, ואם כן איך יעלה על הדעת לומר ברכת שעשה נסים רק ביום ראשון שלפום ריהטא לא היה בו גם, ובשאר הימים שבודאי נעשה גם גלוי, לא יברכו ברכת שעשה נסים, אתמהא.

ולפי מה שנתבאר יש לומר, כי הנה במאירי מבואר שהדלקת יום הראשון הוא על הנס של מציאת הפך עצמו, ושאר הימים הם על הנס שניתוסף שמן חדש שיוכלו להדליק שמונת ימים. והנה על הנסים שנעשו במקדש הרי אין אנו עושין לזה זכר, כי הנסים בבית ה' הם טבעיים, ועיקר הזכר לנס חנוכה הוא משום הנס נתהווה בעת ההסתר בשעה שהיו האויבים בבית ה' ושימאו כל השמנים, והשאיר ה' להם פך אחד. ואם כן שפיר היה מקום לומר דרק על נס של מציאת הפך שהיתה בזמן ההסתר, על זה יש לקבוע זכר, אבל שאר הימים שחזרה כבר המקדש לבני ישראל, וחזרה בו השראת השכינה, אם כן אין גם השמן יתירה מנס של הנר המערבי שהיה שם תמיד, ומשאר העשרה נסים שנעשו לאבותינו, שלא נתקנו עליהם זכר לנס, כי זהו טבעי, ושפיר נמעט בשאר יומי ברכת שעשה נסים. ועל זה משני דמכל מקום גם בכל יומא איתיה, וכאשר קובעין זכר לנס השמן, לא יברכו עליה ברכת שעשה נסים, הרי סוף כל סוף לא חילקו חכמים ותקנו מצות חנוכה שמונת ימים, שלא לחלק בין גם לנס, וממילא שפיר יש לברך בכל יומי ברכת שעשה נסים.

עכ"פ היוצא מזה, כי עיקר קביעת זכרון לנס חנוכה, הוא על התחלת הנס שהכין ה' בעת ההסתר היותר גדול בעת שנכנסו אויבים להיכל, והוא כדי שיהיה לנו זאת לזכרון לעינינו תמיד שגם בעת הגלות זמן של הסתר פנים יש השגחה עליונה עלינו תמיד, ועשה נסים לאבותינו 'בימים ההם' בזמן הסתר פנים, וכמו כן עושה עמנו תמיד גם 'בזמן הזה'. והוא דוגמת מה שרואין ביוסף הצדיק שגם בעת שהורידו אותו למצרים להיות עבד עולם, הראה לו ה' נקודה של אור של השגחה עליונה, שגמליהם נושאות נכאת וצרי ולט, שלא יזק אותנו צדיק מריח רע. וזהו הרמז הדודאים נתנו ריח, באותה פרשה של ראובן שלא הניח להרוג את יוסף ושמדוהו בבור, ומזה נתנגלגל שנמכר למצרים, ואורחת הישמעאלים נתנו ריח, שלא כדרכן להוריד נפט ועפרן, אלא נכאת וצרי ולט, להורות שבתוך ההסתר יש השגחה, על כן על פתחינו כל מגדים, אנו מדליקין נרות חנוכה, אם כי גם כזה היה במקדש יום יום בנר המערבי, מכל מקום על גם שנעשה בעת ההסתר פנים יש לעשות זכר.

ונחזור לפרשתנו, שאמר הכתוב ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית וגו' (ל"ט-א). וברש"י לעשות מלאכתו, רב ושמואל, חד אמר מלאכתו ממש, וחד אמר לעשות צרכיו עמו, אלא שנראית לו דמות דיוקנו של אביו (סוטה לו: ע"כ. ובחתם סופר רב:): הקשה שהוא תימה מה ראה על ככה להאשים הצדיק, והתורה כיסתה עליו וכתוב מלאכתו ע"ש. ועל פי דרכו שם נראה לכאר, דאיתא בגמרא (עבודה זרה יז:) רבי חנינא ורבי יונתן ההוי קאזלי באורחא, מטו להנהו תרי שבילי חד פצי אפיתחא דעבודת כוכבים וחד פצי אפיתחא דבי זנות, אמר ליה חד לחבריה ניזיל אפיתחא דעבודת כוכבים דנכים יצריה. אמר ליה אידך ניזיל אפיתחא דבי זנות ונכפיה ליצרין ונקבל אגרא. כי מטו התם חזינהו [לזנות] איתכנעו מקמיהו. אמר ליה מנא לך הא, אמר ליה (משלי כ"א) מזימה תשמור עלך תבונה תנצרכה ע"כ. הרי לנו גודל כח לימוד התורה, כי לא רק שמגן שלא יכשל ולא ימסר בידו של היצר הרע שתעמודנה הזנות במקומן ויהיה לו כח לכופף יצרו, אלא עוד זאת שהזנות ברחו ונתחבאו מפניהם להרחיקם מהחטא.

והנה הכתוב אומר, בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים, ביום הזה באו מדבר סיני (שמות י"ב-א), וברש"י לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא, מהו ביום הזה, שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו היום נתנו ע"כ. והנה יוסף נכנס לעשות מלאכתו ממש, ונכנס גם בכונה מכוונת שיהיה לו נסיון של עשיית צרכיו ממש, כי קיים בנפשיה חביבות של דברי תורה כאילו היום נתנו, וכיון שראשו שקוע בתורה, מזימה תשמור עליך. וזהו שאמר ויהי 'כהיום הזה', שקיים יוסף בנפשו שיהיו דברי תורה חדשים עליו כאילו ניתנו היום הזה, ובעוצם היותו שקוע בתורה נכנס לעשות צרכיו, ועל זה סמך לבו שלא יכשל בחטא, ואדרבה אשת אדוניו עוד יתרחק ממנו.

אמנם מן השמים הסיכו לו נסיון זה, כדי שיוכל להתגבר על יצרו, ובוה יגדור אחר כך את כל בני ישראל במצרים שלא יהיה אחד מהם פרוץ בערוה, וכמבואר במדרש (יק"ר לב-ה), ונשתנה עליו סדרי בראשית שתורה מצלת מהרהור חטא, כדי לזכות בזה הדורות העתידות לבוא שמה. אך יש לומר עוד, שהוא על דרך שאמרו (סוטה כא.) דייש זכות בסוטה שתולה ג' שנים, ופריך זכות דמאי, אילימא זכות דתורה, הא אינה מצווה ועושה ע"ש. הרי דייש חילוק בין זכות תורה שמצווה לזכות של תורה שאינו מצווה ועושה, שבשעה שאינו מצווה אין הזכות תולה. וכמו כן יתכן ביוסף הצדיק אם כי היה עוסק בתורה, מכל מקום הרי היה רק בחי' של אינו מצווה, ולכן בא לידי נסיון.

דברי תורה

מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תרע"ח

ליל א' דחנוכה תשע"ב לפ"ק

בעיה"ק ירושלים תובב"א

משכן וכליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים, ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים, ואפילו כהן גדול בן כהן גדול מעון משיחה, ואין מושחים מלך בן מלך. ואם תאמר מפני מה משחו את שלמה, מפני מחלוקתו של אדוניה, ואת יואש מפני עתליה, ואת יהואחז מפני יהויקים שהיה גדול ממנו שתי שנים, ואותו שמן קיים לעתיד לבוא שנאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם, זה בגמטריא שנים עשר לוגין הוו ע"כ. ומאחר שכולו קיים לעתיד לבוא, הרי שהיה גם בכמות, ואיך הוא כשר לשמן המשחה, והלא אינו שמן זית, אלא על כרחך שגם שמן של גם כשרה ע"כ.

ומענתה יש לומר דעל זה התפלל דוד, והודה לה' על הגם דלעתיד בימי חנוכה, שמתחלה ביקש על ישועתן של ישראל, פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה י-ה, שיוכלו לכבוש את היוונים ולהוציאם מבית המקדש, ויוכלו ישראל ליכנס לתוכו להודות לה'. וזה השער לה' צדיקים יבואו בו, שימסור הרשעים ביד הצדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך, ויוכלו הצדיקים ליכנס לבית ה'. ושוב נתן הודאה על הישועה, אודך ה' כי עניתני ותהי לי לישועה, והיינו על הגם של ניצוח המלחמה, ואמר אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה, וכמו שפירש רש"י (בראשית מט-כד) משם רועה אבן ישראל, לשון גומריקון אב ובן) ע"ש. ומתתיהו כהן גדול ובניו, הם אבן אב-ובן שמאסו הבונים, שלא יוכלו לנצח עם רב כהיוונים, והיתה לראש פנה.

ושוב הודה על הגם דנרות, 'מאת ה' היתה זאת', שמפך שמן אחד שאין בו להדליק אלא יום אחד, נעשה גם להדליק שמונה ימים. אבל אכתי הגם נפלאות בעינינו, דלכאורה מה הועילו בשמן גם, הלא מצותו בשמן זית, ועביד ניסא למגנא, ומה שעשה ה' היא נפלאות בעינינו מה הועיל בזה. אבל באמת שפיר הועיל הגם, דגם שמן גם כשרה להדלקה, דהרי רואין אנו בשמן המשחה שנאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם, תניא אידך שמן המשחה שעשה משה במדבר כמה נסים נעשו בו מתחלה ועד סוף, תחילתו לא היה אלא שנים עשר לוגין, ראה כמה יורה בולעת, וכמה עקרים בולעים, וכמה האור שורף, ובו נמשח

מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו, זה היום עשה ד' נגילה ונשמחה בו (תהלים קח-כג). ונראה דבפסוקים אלו נרמזו תפלה ובקשה על ימי היוונים, והודאה על הנסים שנעשו אז לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.

ומתחלה נקדים הקושיא בשם הגר"ח מבריסק ז"ל, איך אפשר היה להדליק את המנורה בשמן שנמצא בפק, והרי להדלקת המנורה אין כשר אלא שמן זית, ושמן זה שהתרבה בדרך גם לא היה שמן זית, אלא שמן של גם. וצריכין לומר שהגם לא היה בכמות אלא באיכות, כלומר השמן לא התרבה בפועל, אלא רק כוחו לדלוק גדל והתעצם, וכך כמות שמן שברך כלל מספיקה רק ליום אחד, דלקה במשך שמונה ימים, לאחר שעירו את כל השמן שבפק אל המנורה, אולם בכל לילה כלתה שמינית מן השמן. ובוה מיושב קושיית הבית יוסף למה יש שמונה ימי חנוכה, והלא ביום הראשון לא היה גם, שהרי ליום אחד הספיק השמן באופן שבעי. ולפי מה שנתבאר ביום הראשון היה גם ממש באותה מדה כמו בשאר הימים, שהרי הגם היה באיכות ולא בכמות, ואם כן גם ביום הראשון דלק יום אחד וכלתה רק שמינית מהשמן עכ"ד.

וראיתי בשם הג"ר משה סולובייטשיק ז"ל מציריך, שכתב להביא ראיה דגם שמן גם מהני להדלקה, מהא דאמרו (הוריות יא): שמן המשחה שעשה משה במדבר היו שולקין בו את העיקרים דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר והלא לסוך את העקרים אינו סופק, אלא שורין את העקרים במים ומציף עליו שמן וקולט את הריח וקפחו. אמר לו רבי יהודה וכי גם אחד נעשה בשמן המשחה, והלא תחלתו שנים עשר לוגין, וממנו היה נמשח משכן וכליו אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים, וכולו קיים לעתיד לבוא, שנאמר (שמות ל-לא) שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם. תניא אידך שמן המשחה שעשה משה במדבר כמה נסים נעשו בו מתחלה ועד סוף, תחילתו לא היה אלא שנים עשר לוגין, ראה כמה יורה בולעת, וכמה עקרים בולעים, וכמה האור שורף, ובו נמשח

‘אליך’ שמן זית זך, אז משמן הזה יוכלו להעלות נר תמיד, כי יהיה בו שפע ברכה אשר פך השמן לא כלה.

והנה בחתם סופר (פ' תצוה קכו:) כתב, דלכך אמר שמן זית ולא זיתים, דכמו שבזכות כהנים הצדיקים נעשה גם ודלק נר מערבי כל היום, הכי נמי בזכות משה רבינו ע"ה כי רב, בשבעת ימי המילואים שהיה הוא משמש בכהונה הוציא מפה אחת מזית אחת, ובערו כל הנרות תמיד כל אותן שבעת הימים. והיינו ויקחו אליך דייקא שמן זית זך שהוא מפה ראשונה מזית אחד, ויהיה בו די להעלות נר תמיד כל שבעת ימי המילואים ע"ש. ולפי הנתבאר היה שפע ברכה במעשיו של משה, שחויץ ממה שבתחלת עשייתו היה די בזית אחד להוציא שמן לשבעת הימים, עוד יש בו כח ברכה של להעלות נר תמיד, שישאר הברכה בו גם לאחריו שכולו קיים כמו בשמן המשחה שעשה משה במדבר.

ואולי היה מקום לומר, דהפך שמן שנתגלה אז בימי החשמונאים שהיה חתום בחותמו של כהן גדול, היה פך שמן שנשאר גנוז מהשמן שעשה משה במדבר שמושה כהן גדול היה (ובחים קא:), ובשמן שעשה משה יש בו להעלות נר תמיד, שאינו מתחסר ומיתוסף בו ברכה, דוגמת שמן המשחה שעשה משה במדבר. ויתכן שהשאירו מהשמן שעשה משה במדבר קנקני שמן לדורות עולם, להוסיף ממנה מעט בכל הדלקה, וממנה בא השפע להנר המערבי, ובימי רבי חנינא סגן הכהנים שדלקה המנורה כל השנה כולה (תנחומא תצוה ג). וזהו ומנותר קנקנים, מה שנותר מהקנקנים שעשה משה, ממנה נעשה גם לשושנים. ולכן נרמז במזמור ש"ד ח'נכות ה'בית ל'רוד (תהלים ל-א), ר"ת משח"ה, להורות על חנוכת הבית בימי היוונים שנעשה בו גם כמו בנס של שמן המשחה.

שניתוסף בנס הוא שמן משחה וכשרה כשאר שמן המשחה, וכמו כן בשמן של מנורה. ועל כן אמר 'זה' היום עשה ה', מה שמצינו בשמן המשחה יהיה 'זה' לי לדורותיכם, דבר זה עשה ה' היום גם לנו, שניתוסף שמן בהפך כמו בשמן המשחה, ולכן 'נגילה ונשמחה בו', כ"ו בגמטריא שמונה, שפיר אנו שמחים בכל השמונה ימים שנעשה הנס, ולא רק ביום הראשון שמצאו בו פך שמן של טבע, אלא גם שמן הנס דינו כמו שמן הטבע.

ובזה נראה לבאר מה שנאמר בפרשת הדלקת המנורה, ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד (שמות כז-ב). וכן להלן (ויקרא כד-ב) צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד. ויש להבין למה לקחזה למשה, הלא מצות הדלקה הוא על אהרן. וגם להבין מה דנקט זית לשון יחיד, ולא אמר שמן זיתים, כדאמר שמן אגוזים שמן צנונות בלשון רבים. וכן הקשה בפנים יפות שם.

ויש לומר דלשון הגמרא (הוריות שם) שמן המשחה שעשה משה במדבר. וכתב בקרבן אהרן (תו"כ פ' צו מכלהא דמילואים אות ט') שהברייתא לא אומרת 'שעשה משה במדבר' להראות באיזה שמן הוא מדבר, שהרי לא היה ולא נעשה אלא זה. אלא בכוונה לתת מעם לנס שהיה נעשה בשמן המשחה תמיד, והוא מפני שעשאו משה קדוש ה', כי לזה היתה בו הברכה מצויה תמיד, והיו נעשים בו נסים גדולים, כי מהיותו מעשה ידיו של משה נאמן ביתו נמשך עליו השפע האלקי, ועוד שעשאו במדבר אשר היתה השכינה יותר גלויה בו מכל המקומות האחרים ע"ש. הרי לנו גודל מעלתו של משה שהשמן שבא לידו היה בו שפע אלקי שיוכל להתוסף בו תמיד עד אין שיעור, עד שכולו עדיין קיים. ולכן אמר הכתוב, ויקחו

ליל ב' דחנוכה תשע"ב לפ"ק בעיה"ק ירושלים תובב"א

המפרשים דאיך הדליקו המנורה בשמן שנוצר על ידי נס, הרי להדלקת המנורה צריכין שמן זית, ושמן שנוולד בנס הוא שמן נס, ולא שמן מזית, ופסולה למנורה ע"כ. והאריך בזה בכלי חמדה (פ' ויקהל אות ה').

ונסדר דברי הפוסקים בענין זה אי פרי הנברא בדרך נס יש מאין, או בשמות מספר יצירה, אי יש עליה דין פרי הארץ. ומקור הדברים שורשו בגמרא (מנחות סט:): בעי רבי זירא חמין שירדו

הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, כשמן הטוב על הראש שיוורד על הזקן זקן אהרן שיוורד על פי מדותיו וגו', כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם (תהלים קלג-א). ונראה לבאר הכתוב לענינינו לגבי נס דחנוכה, ונבאר גם כן הכתוב (שם ו-ו) נתתה ליראריך גם להתנוסס מפני קושט סלה. ופירש בתורת משה (לחנוכה קפב). שנתן ה' מתחלה גם חדא למצוא פך השמן, ומזה התנוסס בכל יום גם חדש על שמונה ימים ע"כ. ויש לומר בזה עוד, ומתחלה נשלים מה שדיברנו אתמול בקושיית

בעבים מהו. ופריך למאי, אי למנחות אמאי לא, אלא לשתי הלחם מאי, ממושבותיכם אמר רחמנא לאפוקי דהוצה לארץ דלא, אבל דעבים שפיר דמי, או דלמא ממושבותיכם דוקא ואפילו דעבים נמי לא ע"כ. הרי לנו דלמנחות כשרים החמים שירדו בעבים. וברש"י פירש דהחמים ירדו בעבים עם המטר, כששתו העבים באוקיינוס בלעו ספינה מלאה חמים ע"כ. והיינו דמיירי בחמים שנבראו בטבע, אלא שירדו מן העבים. ובתוספות הקשו עלה, ופירשו דעל ידי נס ירדו בעבים, כי הנהו אממהתא (פנהדרין נט:): ע"ש. ומבואר מרש"י שלא רצה לפרש כהתוספות, דאי מיירי מחמים של נס, איך פשיטא להו דכשרים למנחות, הלא כל המנחות באות חטין, ומה שנברא בנס אין עליו שם חטה. ואם כן הוא הדין לשמן זית אין כשר רק מזית שנברא בטבע.

אבל לתוספות שגם חטה שנברא בנס שמה חטה, ואינה פסולה רק לשתי הלחם שצריך דוקא מקרקע ארץ ישראל, ממושבותיכם, וחמים אלו לא גדלו בארץ ישראל, אבל לשאר המנחות כשרים, אם כן כמו שחמים שנבראו בנס יש להן דין חטה, כן שמן זית שנבראו בנס יש לו דין שמן זית, ואם כן לכאורה לשיטת התוס' כשירה למנורה שמן זית של נס. ומעתה כיון דזיתים היוורדים מן השמים הוי כשאר זיתים, הוא הדין השמן היוצא מהזית דינו כשמן זית, דמאי שנא.

אמנם אכתי יש לדון בזה, דאולי יש לדמות שמן זית דמנורה, לאיבעיא של הגמרא גבי שתי הלחם, והוא על פי מה שכתב בפנים יפות (ר"פ תצוה) ויקחו אליך שמן זית זך (כו-כ), דיש לדקדק דנקט זית לשון יחיד, ולא אמר שמן זיתים, כדאמר שמן אגוזים שמן צנונות בלשון רבים. וכתב דזית אין פירושו הפרי, אלא קאי על העץ שנקרא גם כן בשם זית, כמו עלה זית טרף בפיה (בראשית ט-יא), והיינו שהיו צריכין ליקח את הזיתים מן המחובר לאילן, והיינו מן העיירות שהיו סמוכין למדבר, והיינו דכתיב שמן זית, שיקחו אותו מן האילן ששמו זית ע"כ. ואם כן כמו בשתי הלחם אנו דנין דחסר ביה ממושבותיכם, כן בזיתים של נס שירדו מן השמים, אין הם גדלים על אילן של זית, והתורה לא הוכשרה למנורה אלא שמן של אילן זית, ולא שמן מזית שנברא בנס. אמנם אין הכרח דשמן זית זה נברא בדרך נס יש מאין, וכמו שהעיר בפרדס יוסף (פ' לך אות.). ממה דאיתא במדרש רבה (שם לג-ו) ותבוא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה (ה-א), שהביאה מגן עדן, הרי דבגן עדן יש אילני זית צומחים עם עלים כמו למטה, והוי שפיר שמן זית טבעי מעץ הזית, אלא שהבאתו היתה בנס.

ומעתה יש לנו שני דרכים במעם הכשרו של השמן שניתוסף בנס, חדא דיש לומר דהוי בחמים שנבראו בנס דכשרה למנחות, וכמו כן הזיתים שנבראו בנס, וממילא גם השמן היוצא מזיתים אלו כשרים למנורה. שנית, דהוספת השמן לא היה שמן נס כלל, אלא שמן טבעי מעצי זית מגן עדן, שהובא בדרך נס אל המנורה. - ובוה יתיישב מה דאיתא בתרגום יונתן על הפסוק, והנשיאים הביאו את אבני השהם וגו' ואת השמן למאור (שמות לה-כו), דעניי השמים הלכו לגן עדן והביאו משם שמן זית להדלקת המנורה ע"ש. הרי דכשרה שמן זית מן השמים, והוא מטעם הנ"ל. - אמנם לגבי הנס שנתהוה בהמנורה, יש לומר בזה עוד, חדא דגם אם השמן היה שמן נס ממש, מכל מקום כשרה, דכיון דניתוסף על השמן הכשר, הרי קמא קמא במל, וכל מה שנתרבה עליו מתהפך להיות כהשמן זית. או יש לומר דמה שניתוסף על ידי ברכה דינו כאותו דבר שממנו יצא.

ובבב"י חמדה (שם) הביא ראיה ממה דמבואר בגמרא (תענית ח:): הנכנס למוד את גרנו, אומר יהי רצון מלפניך שתשלח ברכה במעשה ידינו, התחיל למוד אומר ברוך השולח בכרי הזה. מדד ואחר כך ביקש רחמים, הרי זה תפלת שוא, שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ע"ש. ופסקה הרמב"ם (ה' ברכות י-כב). ובכסף משנה שם בשם הריטב"א דמברך ברכה שלימה בשם ומלכות. ודעת הרמב"ן שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומה ומעשרות, שהבטיח הקב"ה בברכתו עליהם שנאמר והביאו את המעשר וגו', והריקותי לכם ברכה עד בלי די (מלאכי ג-י), ועל כן תיקנו בו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקב"ה קיימת, ואין זו ברכה לבטלה עכ"ל. על כן פנים הרי אנו רואים שלכל ישראל חל ברכה בהתבואה, שהרי בירך עליו בשם ומלכות, ואם כן איך יוכל להפריש אחר כך תרומות ומעשרות ממנו, כיון דמעורב בו גם מה דפטור מתרומות ומעשרות, דהיינו מה שבא על ידי ברכה, שאין זה תבואת זרעך, ואם כן דלמא מפריש מן הפטור על החיוב וכו', ועל כרחך דמה שניתוסף בברכה הוי כמותה, וגם הוא טבל, וחייב בתרומות ומעשרות, ושפיר הוי מן החיוב על החיוב, כיון דהוא ממש כמו התבואה שמתברך ממנה. ואם כן מבואר מזה, דמה שבא על ידי ברכה הוי כפרי האדמה וחייב בתרומות ומעשרות, ואם כן הוא הדין בשמן זית, מה שניתוסף בו על ידי ברכה הוי שמן זית ודפח"ח. (ועין שמן ראש לתנוכה דף ריב).

וביתר דיוק, הרי גם בהזיתים שממנו עושים השמן זית בכל השנה להדלקת המנורה, גם כן אמרו הבעלים כאשר

נכנסו למוד את הגורן, ברוך השולח ברכה בכרי הזה, ואם כן מעורבין בזיתים אלו גם כן זיתים של גם, ואיך כשרה כל שמן למנורה, אלא על כרחך דכיון דמננה פרה ורבה על ידי ברכה, אין זה זית של גם.

סמכין אניסא לא היו רשאין לחלק על שמונה חלקים, והוצרכו מתחלה למלאות כולם. ולמאן דאמר סמכין אניסא, היו יכולים לחלקו ביום ראשון לשמונה חלקים, ולסמוך על הגם.

אמנם יש לומר דגם למאן דאמר לא סמכין אניסא, הרי זה תלוי בפלוגתא אחרת (הוריות יא): דרבי יהודה סובר שמן המשחה שעשה משה במדבר היו שולקים בו את העקרים, ורבי יוסי אומר והלא לסוך את העקרים אינו סופק, אלא שורין את העקרים במים ומציף עליו שמן וקולט את הריח וקפחו. אמר לו רבי יהודה וכי גם אחד נעשה בשמן המשחה, והלא תחלתו שנים עשר לוגין, וממנו היה נמשח משכן וכליו אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים, וכולו קיים לעתיד לבוא, שנאמר (שמות ל-לא) שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם ע"כ. וביאר במצפה איתן שם, דמעמו של רבי יוסי שלא קיבל את מענת רבי יהודה, מפני שהוא סבור שכל שאפשר לתקן ולעשות בעצמינו אין לסמוך על הגם, לפיכך אף על פי שנעשו נסים בשמן המשחה, מכל מקום בעשייתו יש להשתדל עד כמה שביכלתנו שלא ייבלע השמן בעיקרים. ורבי יהודה סובר שלמרות שבכל מקום אכן אין סומכין על הגם, אבל כאן שגילתה התורה עצמה שיעשה גם בשמן הזה, שכולו יהיה קיים לעתיד לבוא ולא יחסר ממנו מאומה, וכפי שדרש רבי יהודה מן הכתוב, למד משה שיש להסתמך על מעשה נסים גם בעשייתו ע"ש.

והנה גם בזה דומה שמן המנורה לשמן המשחה, דהעידה תורה על המנורה שיעשה בו נסים, וכמו שאמר הכתוב (שמות כז-כא) מחוץ לפרכות העדות, ודרשו חז"ל (שבת כב): עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. ואם כן לרבי יהודה שפיר יכולין לסמוך בזה אניסא, ושפיר חילקו את השמן לשמונה חלקים, וסמכו על הגם שיתמלא הנר. וזהו שאמר נתתה ליראיך גם, היינו הגם של הנר המערבי שהיה דולק כל הלילה, וזה ניתן רק להכהנים הגדולים היראים, וכמו שאמרו (יומא לב) דארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק לא היה נר המערבי כבה ע"ש. וגם זה ניתן להתנוסס, שיוכלו לסמוך גם על עוד נסים שיעשו בו, דכיון שגילתה התורה עצמה שיעשה גם בהשמן הזה, יש להסתמך גם על שאר נסים לעת הצורך. ורק לרבי יוסי גם בכהאי גוונא לא סמכו על הגם, ולדבריו הוצרכו ביום ראשון למלאות כל הנרות, ולא היו רשאין לחלק, ועל כרחך שהגם היה שתיכף אחר כך נתמלא הפך מחדש.

וממצינה זו של שמן המשחה, שהיה כולו גם, הן בעשייתו שהיו שולקים את העקרים ונשאר השמן, והן בהשתמשותו

והנה כבר דיברנו אתמול דיש ראיה דמה שניתוסף על ידי ברכה דינו כמו העיקר, ממה שאמרו (הוריות יא): גבי שמן המשחה שעדיין נשאר כולו קיים, אף על פי שלקחו שמן מהפך למשווח כל מה שהוצרך למשיחה, ועל כרחך שנשלם תיכף בדרך ברכה, ויש לכולם דין שמן המשחה. ואם כן כמו דבשמן המשחה שעשה משה יש ברכה שניתוסף בהשמן, כן היה גם בהשמן שהוצרך לאהרן להדלקת הנרות, היה בה גם כן ברכה זו, הן בכל יום בנר המערבי, והן בשעת מחסור בשמן, היה השמן מתברך שלא יחסר המזוג.

וזהו שאמר הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, היינו משה ואהרן, אשר בשניהם מצינו ברכה כזו, במשה בשמן המשחה, ובאהרן בשמן המנורה. ואמר, כשמן הטוב על הראש שיוורד על הזקן וקן אהרן, היינו השמן המשחה שעשה משה ומשח בו את אהרן, כן היה מדה זו גם בשמן של אהרן להדלקה, כמל חרמון שיוורד על הררי ציון, כאשר חסר היה משמן המנורה בהררי ציון, שם צוה ה' את הברכה, שניתוסף בו שמן, כמו בהשמן הטוב שנמשח בו אהרן.

והנה ידוע קושיית הבית יוסף (פימן תר"ע) דביום הראשון לא היה גם, שהרי מצאו פך שמן להדליק על יום אחד. ותירץ מתחלה, שחלקו השמן שבפך לשמונה חלקים, ובכל יום נתנו במנורה חלק אחד, אם כן גם ביום הראשון נעשה גם, שחלק השמינית דלק יום שלם ע"כ. ובמאירי דוחה תירוץ זה, וז"ל ואין נראה לי, שאם כן איך היו סומכין על הגם כלילה הראשונה ע"כ. וכוננתו דכיון דמצותה היא תן לה כדי מדתה שיוכל לדלוק מערב עד בוקר (יומא טז), אם כן על כרחך סמכו על הגם שיתמלא השמן שתוכל לדלוק כל הלילה, ואין סומכין על הגם. ושוב כתב הב"י שאחר שנתנו כל הפך במנורה נתמלא תיכף ביום הראשון, ושפיר היה גם ביום הראשון.

ונראה דשני התירוצים הללו פליגי בפלוגתת אב"י ורבא (פסחים טד): דאיתא במשנה שם, נכנסה כת הראשונה נתמלאה העזרה נעלו דלתות העזרה, אב"י אמר נעלו תנן, רבא אמר נועלין תנן, אב"י אמר נעלו תנן כמה דעילו מעלו וסמכין אניסא, רבא אמר נועלין תנן ולא סמכין אניסא ע"כ. ואם כן למאן דאמר לא

רבה (ויקרא כו-ט) שבשעה שמשחוחו היה גם גופו משתנה, כמו שאמרו שם, הא למדת שאפילו יהא אדם קצר ונתמנה מלך נעשה ארוך, כל כך למה, שבשעה שנמשח בשמן המשחה נעשה משובח מכל אחיו ע"ש. ומכל שכן שנתעלה כח שכלו ומדרגותיו.

והנה המלך הראשון נבחר על ידי העם, שום תשים עליך מלך וגו' (דברים יז-טז), ובודאי שבוחרים כמו שיש לו מעלות הראויים למלוכה, שלא מצאו כמותו עוד בקרב ישראל. אמנם במיתתו נתנה התורה את המלכות לבנו אחריו, וכמו שנאמר למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל, ויתכן שאין בבנו ההשלמה שהיה להאב, והוא נעשה מלך כפי מה שהוא בלי בחירתם של ישראל, ומפני כך יתכן שיש מחלוקת שאין כולם מרוצים בו, כי יש אחרים עדיפי ממנו. על כן צוה ה' למשוח אותו בשמן המשחה, להורות דכמו ששמן הזה יש בו כח שפע למעלה מטבעי בני אדם, כן יושפע גם על המלך הזה שבחר בו ה' לשום כתר מלכות בראשו, וברבות הימים יצליח יותר משאר בני אדם המושלמים יותר ממנו, ולא ימוש ה' את עמו ביד מי שאינו ראוי לזה, אלא חפץ ה' יצליח, ואין אדם שומע לי ומפסיד.

שלא נחסר מהפך כלום, אנו יכולין להוכיח כי תורה מן השמים, שלא יתכן שיצוה כן בשר ודם מעצמו מצוה שאי אפשר להתקיים בלי גם. וכעין זה יש ללמוד מהדלקת המנורה, שהעידה תורה שיהיה בה עדות של גם, שהנה המערכי יודלק כל היום וכל הלילה, הגם שלא המיל בה שמן יותר מחברותיה. ונתתה ליראיך גם, שתחלת עשיית שמן המשחה היתה בנס, ושוב להתנוסס, בכל פעם שישתמשו בו לא יחסר ממנו כלום, וכל זה מפני קושט מלה, להודיע לנו קושט דברי התורה הקדושה שהיא ציווי אלקי שאי אפשר לבשר ודם לצוות עליה, ולא רק שהוא עדות שהשכינה שורה בישראל, אלא זהו עדות על התורה שהוא מן השמים.

והנה לא נעשה גם כזה בשאר דברים שעשה משה במשכן רק בשמן המשחה, שבו מושחים כהנים ומלכים, וכן מלך אין צריך משיחה, אלא אם כן יש מחלוקת על מלכותו, כמבואר בהמשנה שם. והענין בזה להורות לנו, דכמו שבשמן זו יש כח שפע אלקי שאינו לפי שכל שלנו לא בעשייתו ולא בהשתמשותו, כן ישפיע ה' על הכהן גדול ועל המלך כוחות אלקית למעלה מהשגתנו שיוכל לבצע המשימה שניתנה עליו, ואיתא במדרש

ליל ג' דחנוכה תשע"ב לפ"ק

א-ה' ויאר לנו אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח (תהלים קיח-ט). ויש לומר דהכתוב רומז על גם דגרות חנוכה, אשר א-ל ה' ויאר לנו בימים ההם בזמן הזה. ומתחלה נמשך לבאר במה שדברנו בלילות הקודמים, אי פרי שנברא בדרך גם דינו כשאר פרי הארץ. והנה בכלי חמדה (שם) כתב, דיש לעיין לכאורה מתוספתא שהובא בפירוש הרד"ק ז"ל (מלכים ב ד-י) במעשה דאלישע, שכתב בזה"ל, ובתוספתא איתא, וכד אתרחיש לה ההוא ניסא אמרת ליה לנביא דה', אית עלי עישור מהאי משחא או לא, אמר לה בעלך זן נביאי דה' במילתא דליכא עליה עישורא, ואף את לית על משחך עישור, דמן ניסא הוא עכ"ל. [האשה שאלה את הנביא אם היא צריכה לעשר את השמן שנתרבה, וענה לה דכיון שהוא שמן של גם אינה צריכה לעשר]. מבואר מתוספתא כיון דהיה מן גם פמור ממעשר, ועל כרחק המעם כיון דלאו שמן זית הוא ע"כ.

ב-ב' נראה עיקר דברכה דינו כהשמן שמתברך ממנו והוא לגמרי כאותו מין, ולכן בעובדא דאלישע שכנראה שאותו שמן שהיה לה כבר היה מעושר, רק דאותו שמן הנוסף על ידי ברכה לא היה מעושר, על זה אמר לה אלישע דלא צריך לעשורי כיון דבא מבח ניסא, והיינו כיון דעל ידי גם נתברך השמן המועט ונעשה מרובה, וכיון דהשמן המועט כבר היה מעושר כהלכתו גם על השמן הזה לא חל חובת מעשר, כיון דהוא שמן המועט אלא שניתוסף על ידי הברכה, ודינו כשמן המועט. מה שאין כן בתבואה שלא עישרה עוד והיא מכל, או מה שמתברך הוי גם כן כמותה, וגם כן הוא מכל וחייב בתרומה ומעשר, ושפיר הוי מן החיוב על

ושוב כתב בכלי חמדה שם דמעם שפמרה הנביא ממעשרות, דכיון דשמן שלה היתה מעושר, הרי מה שניתוסף בה על ידי ברכה דינו כשמן המועט שהיה מעושר. אבל אם הברכה מתהווה בפירות שאינם מעושרים שפיר חייבת במעשר. וכתב

כתב בכלי חמדה שם דמעם שפמרה הנביא ממעשרות, דכיון דשמן שלה היתה מעושר, הרי מה שניתוסף בה על ידי ברכה דינו כשמן המועט שהיה מעושר. אבל אם הברכה מתהווה בפירות שאינם מעושרים שפיר חייבת במעשר. וכתב

החיוב כיון שהוא ממש כמו התבואה שמתברך ממנה. ואם כן מבואר מזה דמה שבא על ידי הברכה גם כן הוא מפרי האדמה וחייב בתרומה ומעשר, ואם כן הוא הדין לענין שמן זית הוא שמן זית עב"ד.

אמנם בשו"ת בית יצחק (י"ד סימן פד) כתב לבאר דברי התוספתא על פי מה שכתבו התוס' (תענית ח: ד"ה אלא בדבר הסמוי מן העין), דמהאי מעמא לית להו רשות למזיקין אלא בדבר הסמוי מן העין, משום דבדבר הסמוי מן העין שורה הברכה, ומה שנתרבה על ידי ברכה הוא כמו הפקר שאין לאדם זכות בו, ולכן יש רשות למזיקין למשקל משום דלאו דבעלים ניהו ע"ש. וכיון שכתבו התוס' דמה שנתרבה על ידי ברכה הוא הפקר, והפקר פטור מן המעשר, זה ששאלה האשה אם חייבת לעשרה ע"כ.

ולכאורה לפי זה יפלא איך יפרנס הגמרא הנ"ל הנכנס למוד את גרנו וכו', אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה, הרי מה שניתוסף על ידי ברכה הוא הפקר, ופטורה מן המעשר, ואם כן איך יפריש ממנה, דלמא מפריש מפטור על החיוב. ונראה דהנה בבית יצחק שם תמה על דברי התוס', דאמאי לא קנה לו חצירו לבעלים, הא חצר קונה אפילו שלא מדעתו, וכתב על פי דברי התוס' (בבא בתרא נד) דדבר שאין הוה שימצא לא קנה חצירו שלא מדעתו. ואף דברכה שורה על דבר הסמוי מן העין מכל מקום אין הוה שימצא ולא קנה חצירו, ולכן הוא הפקר ע"ש.

והנה בשיטה מקובצת (בבא מציעא מב:) הביא בשם הרמב"ן, והובא להלכה באליה רבה (סימן רל סק"ז) דלכאורה איך נוכל לברך ברכה בשם ומלכות השולח ברכה בכרי הזה, אולי לא נשלח. וכתב דברכה זו נאמר במועד כדי לעשר, שהבטיח הקב"ה ברכה עד בלי די, דכתיב (מלאכי ג-י) הביאו את כל המעשר וגו', ובחנוני נא בואת וגו', והריקותי לכם ברכה עד בלי די ע"כ (והובא במשנה ברורה שם סק"ה). ואם כן הנכנס למוד את גרנו למעשרות, הרי מובטח הוא בברכה, עד שאמר הכתוב ובחנוני נא בואת, ובודאי דהוי דבר שימצא, דהא מותר לנסות על זה, ושפיר קונה לו חצירו תיכף גם שלא מדעתו, והוי הכל מן החיוב על החיוב.

ולפי מה שדיברנו (לעיל בלל ב'), הרי דבר זה מפורש בגמרא דחמים שנבראו בנס כשרים למנחות, ועל כרחך דשם חטה עלה, וכמו כן בזיתים ושמן שנבראו בנס שם זית עלה. והיינו דכאשר כתבה תורה שם תבואה או פרי, אין נפקא מינה אם זה צומח מן הארץ, או בא לעולם על דרך נס. והא דפטר ליה הנביא

ממעשר, יש לומר דהיינו משום דמעשר שאני, דאמר הכתוב להדיא (דברים יד-כב) עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה, ומפורש דחיוב מעשרות הוא רק במה שנזרע בארץ, ויוצא מן השדה, לא כן מה שבא לעולם יש מאין בדרך נס, שאין זה תבואת זרעך, ואין זה יוצא מן השדה.

ועד כאן לא קמיעיא לן אלא בשתי הלחם, דכתיב ממושבותיכם, לאפוקי חוץ לארץ אבל דעבים שפיר דמי, או דלמא ממושבותיכם דוקא ואפילו דעבים נמי לא ע"ש. והיינו דמספקא לן שם בכונת מיעוט הכתוב, אם זה קפידא שיהיו ממושבותיכם דייקא ולא ממקום אחר, ואי אפשר להביא תבואה שבא לעולם בדרך נס, או שהמיעוט הוא רק שכאשר מביאים תבואת הארץ, או צריכה להיות ממושבותיכם ולא מחוץ לארץ, אבל אם אין זה מן הארץ בכלל, אז יכולים להביא שתי הלחם מכל מקום. והיינו דמספקא לן אם חמים בדרך נס הוא בכלל המיעוט, אבל במעשרות דכתיב בהדיא בקרא 'תבואת זרעך היוצא מן השדה', פשיטא דתבואת נס פטורה מן המעשר. ולכן לא קפשיט בגמרא שם ספיקתו מהתוספתא הנ"ל דמירי לענין מעשרות.

ובזה מובן במה שלא ביארו בגמרא שם אלא אי כשרה למנחות, ולמה לא אמרו דכשרה גם לעומר, דלא כתיב בהו מושבותיכם. אך בעומר אמר הכתוב להדיא, והבאתם את עומר 'ראשית קצירכם' אל הכהן (ויקרא כג-י), וממילא ממועט מה שאינו צומח מן הארץ שאין בה קציר. והוא הדין לגבי מעשרות דכתיב תבואת זרעך דייקא.

ואולי שגם אשת עובדיה ידעה זאת בפשיטות דתבואת נס פטורה מן המעשר, דמקרא מפורש היא, אלא שאל מהנביא הא גופיה, באיזה אופן המשיך לה שמן זה, אם זהו בריאה חדשה, או זהו שמן של ברכה שנתרבה מהשמן שבא מפרי הארץ, ומחוייבת במעשר.

ועכ"פ היוצא לנו מזה בביאור דברי התוספתא דשמן שניתוסף בדרך נס על ידי אלישע לא היה מחוייב במעשר, דיש בזה כמה דרכים. חדא, דאין עליו שם פרי כלל, ולכאורה זה נדחה מחמים שירדו בעבים דכשר למנחות. שנית, כמו שכתב בכלי חמדה דכיון דניתוסף לשמן המעושר על כן דינו כמעושר, ואם ניתוסף לפירות שאינם מעושרים באמת מחוייבים במעשר. שלישית, כמו שכתב הבית יצחק דהוי כהפקר שפטורה ממעשרות, ולפי זה גם בניתוסף בפירות שאינם מעושרים, התוספת פטורה ממעשר,

זולת כשמודד למעשרות דהברכה בטוחה, וממילא קונה לו חצירו תיכף, ולא הוּי הפקר. רביעית, דפירות שאינם תבואת זרעך היוצא מן השדה, מעיקרא לא נתחייבה במעשרות. ומכל מקום צריך לומר דמה שבא בברכה מתוך פירות הארץ, דין ההוספה כפרי הארץ, שהרי הנכנס למוד את גורנו שמתברך תבואתו, והכל הוא מן החיוב על החיוב, אלא באשת עובדיה גילה להם הנביא אלישע שזה השמן לא המשיך בברכה מהשמן שיש לה, אלא הם שמן שנבראו מחדש, והם שמן דניסא ואינם פרי הארץ, ולכן פטורה ממעשרות.

ויתכן לומר דהגם שפירות שנבראו בנם הם כשאר פירות, והמה במציאות חטים וזיתים ושמן, וכשרים לכל דיני תורה, מכל מקום חיובי ואיסורי תורה לא נאמרו עליהם, כי התורה לא חייבה ולא אסרה אלא בפירות שנבראו מן הארץ בדרכי הטבע, ועל הפירות הללו אין שום איסור מכל וחיוב מעשרות. וכמו כן בבהמות שנבראו בשמות אין חיוב שחיטה ואיסור אבר מן החי (וכמבואר בשל"ה פ' וישב).

ואיתא בגמרא (סנהדרין נט): דרבי שמעון בן חלפתא הוה קאזיל באורחא, פגעו ביה הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה, אמר הכפירים שואנים לטרף, נחיתו ליה תרתי אפמתא, חדא אכליה וחדא שבקוה, אייתיה ואתא לבי מדרשא בעי עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור, אמרו לו אין דבר טמא יורד מן השמים, אפילו ירדה לו דמות חמור ע"ש. ויש לומר דאין הכוונה שאין מורידין מן השמים אלא דבר טהור, אך הכוונה דבסוג היוורד מן השמים לא יתכן דבר טמא, דחיובי תורה לא נאמרה אלא על בהמות שנולדו בטבע, ולא במה שיוורד מן השמים. וחמור היוורדת מן השמים, אם כי במציאותו הוא חמור, מכל מקום חמור טהור הוא.

וראיתי להסתפק לגבי עור של בהמה שנבראה על ידי ספר יצירה אי כשרה לתפילין ומוזות, דלכאורה דכמו חטים שנבראו בנם כשרים למנחות, כן בהמה שנברא בנם הוּי מין בהמה כמו שנולד בסדרי הטבע, ועורו כשר לכתובת סת"ם. ושוב כתב להוכיח מדברי השל"ה הנ"ל דבהמה שנברא על ידי ספר יצירה איננו כלל בגדר מין בהמה, וממילא אין עורו כשר ע"כ. ולפי הנ"ל יש לומר דרק לגבי איסורא כתב השל"ה כן, שלא ניתנה חיובי תורה רק על בהמות בדרכי הטבע, אבל הנברא בנם אם כי בהמה הוא כשאר הבהמות, הרי היא כשרה בלי שחיטה, וראויה היא לאכילה כמות שהיא, וכיון שלגבי כתיבת סת"ם לא נאמרה

שצריכה עור בהמה בדרכי הטבע, כל בהמה כשרה לזה. ואולי גם עור של חמור ושאר בהמה טמאה שנבראה בספר יצירה כשרה, דאין עלה שם טומאה, אלא כולן טהורין הן, שלא חילקה תורה בין בהמה טמאה לטהורה רק בבהמות שנבראו בדרכי הטבע.

והנה בקושיית הבית יוסף מה היתה הנם ביום ראשון, הא מצאו פך שמן ליום אחד, ולמה תיקנו מצות חנוכה גם ביום הראשון. ומבואר במפרשים דבהיות שאז חינוכו העבודה בבית ה' מחדש, אחר ששיקצום היוונים, וחזרה עבודת המזבח בהקרבת תמידין כסדרן והקרבת הקמורת, על כן תיקנו יום אחד לזכר חינוך העבודה, וזאת חנוכת המזבח ע"כ. אמנם אכתי צריך ביאור דזהו מעם הגון לתקן להלל ולהודות, אבל הדלקת הנרות ולברך עליה ברכת שעשה נסים, אין לו שייכות להודאה על חנוכת העבודה.

ונראה דהנה אמרו חז"ל (זבחים סא): דאש שירדה מן השמים בימי משה, לא נסתלקה מעל מזבח הנחשת אלא בימי שלמה, והיינו דביום חנוכת המשכן במדבר, ירדה אש מן השמים ואכלה את הקרבנות (ויקרא ט-כד), ואש זו המשיכה להיות תמיד על המזבח, עד שעשה שלמה מזבח חדש מאבנים, נסתלקה האש מן המזבח של משה, וירדה אש מן השמים על המזבח של שלמה ע"ש. והנה כאשר נחרב בית הראשון ונסתלקה האש, מכל מקום בבנין בית שני ירדה שוב אש מן השמים, אלא שהיה בהאש שינויים שונות מבית ראשון, וכמבואר בגמרא (זמא כא): ע"ש.

ומבואר במשנה (תמיד לג.) דהדלקת המנורה צריכה להיות מאש של המזבח העולה, וכמו שאמרו שם בנר המערבי, מצאו שכבה מדליקו ממזבח העולה. וכן היא ברמב"ם (ה' תמידין ג-ג) נר מערבי שכבה אין מדליקין אותו אחר דשוננו אלא ממזבח החיצון, אבל שאר הנרות כל נר שכבה מהן מדליקו מנר חבירו ע"ש. ומקורו בגמרא (זמא מה): דכתיב (ויקרא ו-י) אש תמיד תוקד על המזבח, אש תמיד שאמרת לך [אש שאמרת לך בה תמיד, והוא של מנורה שנאמר בה להעלות נר תמיד] לא תהא אלא בראשו של מזבח החיצון ע"כ. ומעתה כאשר שיקצו היוונים את המזבח וניטלה ממנה אש מן השמים, הרי חסר גם כן שלימות הדלקת המנורה, שמצותה מאש של המזבח.

אמנם במחזיק ברכה (סימן תר"ע) כתב בשם ספר בן גוריון (סוף פרק כ) דכשחזרו אל ירושלים בנו המזבח ויתנו בשר זבח, ואש קדושה לא מצאו, ויצעקו אל ה' ותצא אש מעל המזבח וכו', ויהי

האש על המזבח עד הגולה השלישית, ויעשו חנוכת המזבח בחודש כסלו בכ"ה בו, וישימו לחם וכו' וידליקו נרות וכו' ע"ש. ואם כן ביום ראשון ירדה אש מן השמים על המזבח, וממילא היה בידם לקיים מצוה זו של הדלקת המנורה בשלימות, שיקחו מאש של מזבח החיצון. ואם כן חנוכת המזבח יש לה קשר לקיום מצות הדלקת המנורה, ועל כן כאשר תיקנו יום ראשון לזכר חנוכת העבודה בבית ה' במזבח, תיקנהו בנרות, שרק על ידי גם זה שירדה אש מן השמים יכלו לקיים מצות הדלקת המנורה כראוי.

ולפי זה יום ראשון נתקן על הנס של האש שירדה מן השמים, שהיתה גם לצורך הדלקת הנרות, ושאר הימים נתקנו על הנס של השמן שניתוסף. ולפרפרת נאמר, כי ההפרש במספר בין א"ש לשמ"ן, הוא עולה כמספר חנוכה, והיינו שלא תקשה למה תיקנו שמונת ימים הא גם דשמן לא היתה רק שבעת ימים, ועל כן מרמזין בשם חנוכה, שאם תנכה מספר זה משמ"ן יעלה מספרו כמנין א"ש, שזה היתה הנס של היום הראשון.

וזהו שאמר הכתוב, א-ל ה' ויאר לנו, בנס דנרות חנוכה, אמנם חסר לנו עדיין מעם על הנס של יום ראשון של החג, ולזה אמר אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח, שהיתה אז חנוכת המזבח, וירדה עליה ביום ההוא אש מן השמים, שזה השלים גם מצות הדלקת הנרות שצריכה להיות מאש של המזבח, ושפיר תיקנו לחוג את הנס שמונת ימים.

ודבר זה ללמד בא, כי המנורה רומזת לנר מצוה ואור תורה, והדלקה זו שתהא שלהבת עולה מאליה, לקיים מצות ה' ותורתו בתום לבבו בהתלהבות עזה, לזה צריכין סייעתא דשמיא מלעילא, ואין המנורה נדלקת אלא באש של מזבח החיצון שירדה עליו אש מן השמים, ובאש שמים מדליקין את הנר מצוה ותורה אור. ויש להרבות על זה בתפלה מעומק הלב, והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך, ויחד לבנו לאהבה וליראה את שמך, עדי נזכה שיעמוד הכהן לאורים, ונזכה להדלקת המנורה בבית אלקינו בב"א.

דבריו תורה

מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תרע"ח

של"ס פ' מקץ (שבת הנוכה) תשע"ב לפ"ק

גם קבעוהו, דתנו רבנן וכו', ולא מצאו אלא פך שמן אחד וכו' ע"ש. וכתב בדבריו שאול (לחנוכה אות ג) לבאר על פי מה שכתב האלשיך בפסוק (בראשית יג-י) ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לזם וכו', ויאמר אברם אל לזם, אל נא תהי מריבה ביני וביניך וגו', והיה לו לכתוב אל נא תהי ריב'. וכתב כי הה"א לבסוף יורה על הריבוי, ודרך הריב להתמשך, על דרך שאמרו (סנהדרין ז) האי תגרא דמיא לבדקא דמיא, ולכך כשהתחיל הריב אמר אל נא תהי מריבה שיתרבה, דהה"א לבסוף התיבה מורה על הריבוי ע"ש. (ובעין זה כתב בשל"ה שם דמריבה הוא לשון נקיבה המולידה עוד ועוד).

והנה לפי זה למדנו דבר חדש כי בכל מקום ששייך ריבוי שיתרבה אחר כך בהמשך הזמן או ריבוי בעצם וכמות נופל ה"א לבסוף. ולפי זה ענין חנוכה הוא על חינוך הבית, (עין בעמ"ז סי' תר"ע) ואם כן יצדק לשון חינוך לבד, לזה שאל מאי חנוכה למה נוסף ה"א לבסוף, ועל זה השיב שהוא על השמן שבזה יצדק הזכר על הריבוי, שכיון שלא היה רק להאיר לילה אחת ונעשה גם ודלקו שמונה ימים, שפיר שייך חנוכה, אבל כל הנסים לא נתרבו מיום אל יום.

ובזה פירש שם הכתוב (שמות יב-מב) ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים, הוא הלילה הזה לד' שמורים לכל בני ישראל לדורותם, והכוונה כי הה"א לבסוף מורה על הריבוי, ולכך אמר 'ליל' שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים, והיינו שאותו ליל משומר לה' להוציאם, ועל ידי כן נמשך הוא 'הלילה' הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדורותם שלא ינזקו באותה לילה, ונמצא נופל בזה לשון ריבוי ולכך נקרא לילה, ודו"ק היטב כי יקר הוא והוא כלל גדול עכ"ד.

ולפי דרכו יש לומר עוד בזה, דהנה בבני יששכר (כסלו ד-פא) כתב לבאר מה שאמרו בגמרא (שבת כא:) לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים, וקשה למה לא עשאו יום טוב תיכף בשנה הראשונה בראותם הנס ולקבוע לדורות, גם מהו לשון קבעום

בגמרא (שבת כא.) פתילות ושמינים שאין מדליקין בהן בשבת (מפני שהאור מסכסכת בהן, או שאינם נמשכים אחר הפתילה), מדליקין בהן בחנוכה ע"כ. וכתב במאור עינים (פ' מקץ) כי ה' נתן מתנה טובה מבית גנזיו את יום השבת לקרב האדם אל בוראו, כי שומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחליץ לו (שבת קיח:), רק שקשה על האדם ליכנס בתוך קדושת שבת, כי רם ונשא הוא דשבת שמא דקודשא בריך הוא (וזה"ק ח"ב פת.), ואיך יכול לקרב אל מקום גבוה ורם כזה. אך בחנוכה כביכול ה' מוריד את עצמו למטה מעשרה אל האדם לקרבו.

וכמו כן נותנין לתוכו פתילה וממלאין אותה בשמן ומדליקין, כמו כן האדם הוא פתילה, ושמן הוא החכמה, שה' ממלא בו ומדליקו להיות מאיר במעשיו ובעבודתו את ה'. (ונפ"ש הוא נר פתילה שמן). והנה הפתילות הם בני אדם שאינן גדלקין שבת, שהאור אינו נאחו בהם מחמת שהפתילות לא טובים והאור מסוכסכת בהן, ואי אפשר להם לעלות שיאחו בהם האור, מדליקין בפתילות אלו בחנוכה, כי ה' כביכול בעצמו מוריד את עצמו אל האדם, ומאחזי בו את האור להדליקו, ולשוב לחזור אל ה' ולעובדו בהתלהבות ובשכל גדול וכו' ע"ש.

ובאמרי פנחס (לחנוכה אות י"ט) כתב, דלכך ימי החנוכה הם בסוף החודש, וכל יום טוב הוא במילוי הלבנה, ומצותו דוקא למטה מיו"ד, וברשות הרבים, ובלילה, להורות על האור הגדול שמאיר אפילו במקומות הנמוכים, לכך הוא דוקא בסוף החודש, ולמטה מיו"ד, דלעולם לא ירדה שכניה למטה מעשרה (סוכה ה.), ודוקא ברשות הרבים במקום הקליפות (וזה"ק ח"ג רמד.), ובלילה זמן התגברותם (שם ח"ג כא:), עד שתכלה רגל מן השוק, שמוניע האור אפילו לבחי' רגלין ע"ש.

ונראה לבאר הדברים, במה גדלה אור ימי חנוכה על כל שאר זמני קודש, שגם הנשמות הנמוכות יכולים להתעלות בימים הללו. דאיתא בגמרא (שבת כא:) מאי חנוכה, וברשי' על איזה

שהוסיפו בש"ם על לשון התנא במגילת תענית. והנראה דהנה הקשו הראשונים למה לא קבעו יום טוב על כל הנסים שנעשו לישראל כגון מלחמת אסא ובנו יהושפט עם הכושיים ואדומיים, יהושפט תקע בשופר והם נפלו חללים, וחזקיה עם סנחריב, וביותר דוד עם גלית. והנראה בזה על פי דרך האמת, דהנה הנם בא מעולם הנבדל, דהיינו בהתגלות בהארה איזה אור מספירות עליונות בגבהי מרומים, אזי על ידי זה נפעל הנם בעולם הזה שלא כמבוע, והנה ישנם נסים שהמאציל ב"ה מגלה אותו האור רק לשעה המצטרפת, שיושעו ישראל הנתונים בצרה ח"ו ואחר כך יתגנו האור כמקדם וכו', ולפעמים עושה השי"ת גם לבניו על ידי התגלות איזה אור, ושוב התגלות הזה אינו נפסק, רק בכל שנה ושנה בהגיע הזמן הנסיי ההוא חוזר האור ההוא להתגלות בגבהי מרומים כעין זמן הישועה, וזה נקרא חנינה מתנת חנם וכו'.

ולכן בנם אשר ראו חז"ל אשר התגלות האור הוא רק לשעה בעת הצטרפות הישועה, לא קבעו יום טוב לדורות לזכרון, אבל כאשר ראו שנקבע התגלות האור ההוא בגבהי מרומים שיתגלה בכל שנה ושנה, קבעו יום טוב לדורות. והנה בזמן שהיתה הנבואה משמשת ידעו זה תיכף בשעת הנם על פי נביא, מה שאין כן בנם דחנוכה כבר נפסקה הנבואה לא ידעו אם הנם הוא קבוע לדורות אם רק אור לשעתה, על כן לא קבעו ליום טוב לדורות תיכף בשנה הראשונה, רק לשנה אחרת השכילו ברוח הקדש וידעו אשר שוב נתגלה האור דאשתקד, כי נפשות הצדיקים מרגישין בהתגלות אור בגבהי מרומים כנודע, על כן אז קבעום ועשאוים יום טוב וכו' קבוע לדורות, והבן ע"כ. וכן הוא גם בקדושת לוי (קדושה ראשונה) ע"ש.

ואם כן ימי חנוכה לא היה ההארה רק לפי שעה שחינכו אז את בית ה', אלא האור שהיתה בזמן החשמונאים השפיע אור לדורות הבאים שמתחדשת בכל שנה ושנה, ועל כן שפיר קראה בשם 'חנוכה' באות ה' המורה על הריבוי, להורות כי לימים אלו יהיה המשכה לדורות עולם, שיתגלה אור הנם הזה של החינוך תמיד, ועשה נסים לאבותינו 'בימים ההם', ומזה נמשך נסים הללו גם 'בזמן הזה'.

וזהו כוונת השאלה 'מאי חנוכה', למה קורין אותה בריבוי אור ה"א, ולא בשם חינוך. על זה מספר הנם שנעשה בהשמן, ולא קבעו בהלל והודאה תיכף, אלא 'לשנה אחרת' קבעום בהלל ובהודאה, שאז הרגישו אור הנם שבא למטה מחדש, גילוי אור למטה מעשרה, ועל כן קבעוה אז בהלל והודאה. ואם היתה הנם

רק לפי שעה, היה באמת נקרא בשם חינוך, אבל כיון שלשנה אחרת נתגלה שיש בנם זה המשך, על כן קראה בשם חנוכה, הרומז על הריבוי.

וכיון שאור גם זה מתגלה מדי שנה בשנה, ויש הארה של חנוכה העבודה מחדש גם אחר ביטול העבודה זמנים טובא, ומימאו כל השמנים, על כן גם הנפש שאינו דולק ובוטר בעבודת ה' בשבת, מדליקין בהם בחנוכה, כי יש בחי' של חנוכה העבודה אצל כל אחד ואחד. וגם כאשר מוצא עצמו ריק משמנה של תורה, והוא מלא מומאה, מימאו כל השמנים, יש בחנוכה אתערותא דלעילא למצוא פך שמן מהור שיוכל להתחיל להדליק בו, והבא למהר מסייעין אותו גם בדרך גם, שיתרבה שמנו המהור, עד שיוכל להמציא בעצמו שמן חכמה מהור.

ומה גם דידועים דברי הפני יהושע (שבת כא:) דבאמת מומאה הותרה בציבור, ולא הוצרכו לנס של שמן מהור, אלא שרצה ה' להודיע להם חיבת המקום עליהם, שחזרו לחיבתן הראשונה, שהיו נסים בבית המקדש בענין הנרות שלא היה הנר המערבי כבה ע"ש. ואם כן כאשר מתגלה בימי חנוכה ההארה של אותן הימים, יורדת למטה גם חיבה יתירה מהמקום על כל אחד ואחד מישראל, ומתעורר בנו הנקודת האהבה הממונה בלב כל איש מישראל לקונו, ועל כן הימים הללו הם ימי התעלות יתירה, כי יש ירידת שפע של חיבה לישראל להעלות גם הנפשות הנמוכות.

ולכאור הדברים ביתר ביאור, לאיזה סיבה עשה ה' אז נסים גלויים להראות להן חיבתן, כיון דסוף כל סוף לא היה צורך בנם זה עבור עבודת המנורה, דגם בלא גם היו רשאים להדליק, למה הראה להם גם כעת להראות להם חיבתן. ונראה כי ידוע הקושיא, מה שונה הנם של חנוכה מפורים, שבפורים יש מצוה להרבות במשתה ושמחה, ואילו חנוכה היא רק בהלל והודאה, ועל כך עונים משום שהיוונים שאפו בעיקר להעביר מן העולם את תורת ישראל, להשמיד אותנו השמדה רוחנית, כנגד זה המן ביקש להרוג ולאבד אותנו בגופנו, על כן אנו חוגגים את חג החנוכה ברוחניות, ואת פורים בגשמיות.

וראיתי בשם הרה"ק רבי חנוך העניך מאלכסנדר זי"ע שתירץ עוד, משום שגזירתו של המן היתה מופנית כנגד כל היהודים בשוה, כולם נמצאו אותה שעה באותה סכנה עצמה, הסכנה של 'להשמיד להרוג ולאבד' ולכן גם הניצחון נהוג על ידי כל ישראל בשוה, במשתה ובשמחה. כנגד זה גזירתו של אנטיוכוס,

כאשר הם בנים משחיתים, בנים המה לה', ובתוך ההסתר עצמה גוזה אור של השגחה עליהם להתנוסס להם גם, עיין שם בארוכה.

וזהו שאנו מדגישים בסיפור הנס, שהעלמת הפך שמן שלא נטמא אירע בזמן שישראל היו בצרה היותר גדולה שנכנסו האויבים למקדש ה', ובעת ההסתר שנסע ה' מביתו, כי קצר המצע מהשתרע, אף על פי כן עמד שם להשגיח שלא יעלה בידם לטמא כל השמנים. וזהו ואתה ברחמיך הרבים 'עמדת להם בעת צרתם' דייקא, שביום שנכנסו האויבים עמד ה' להשגיח שלא יטמאו כל השמנים, ואז הכין ה' כבר הנס על העתיד. ומוזה יש להתבונן שגם בעת ההסתר יש עין השגחה הרואה ומלווה את בני ישראל מהמשגיח מן החלונות ומציץ מן החרכים.

ואנו אומרים (בהומרות) ומנותר קנקנים נעשה גם לשושנים, בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים, הנה קרא לישראל כאן בתיאור 'שושנים'. דאיתא בזה"ק (ח"ב כ:): דודי לי ואני לו הרועה בשושנים (שיר ב-ז), מה שושן זה הוא אדום ומימיו לבנים, כך הקדוש ברוך הוא מנהיג עולמו ממדת הדין למדת הרחמים, וכתיב (ישעיה א-ה) אם יהיו חמאיכם כשנים כשלג ילבינו ע"ש. ואם כן השושן האדום שמורה על החטא ועל הדין, מורה שבתוך תוכו יש מים לבן של רחמים.

וכמו כן היה אז בימי היוונים שהחטא גרם שנכנסו האויבים להיכל ה', והיה חטאם כשנים, ומדת הדין מתוחה עליהם, ובתוך עת צרה זו גנו ה' עבורם פך אחד של שמן מהור להתנוסס ממנו גם חנוכה, וזהו הלבן שבו. וגם כזה לא היה לישראל מעולם בבית ה', כי שאר נסי המקדש היה בזמן של השראת השכינה בתוכה. וזהו ומנותר קנקנים נעשה גם 'לשושנים', שהיו ישראל אז אדומים מן החטא ומדת הדין מתוחה עליהם, ובני בינה שהבינו שהתחלת הנס התנוצץ מאז בהעלמת הפך מעיניהם, ימי שמונה קבעו שיר ורננים, כי גם כזה לא היה עדיין בבית ה', וממנו יקבלו ישראל חיזוק ותקוה בגלותם, שגם בעת שלפי ראות העין יראו קיום ואנכי הסתר אסתיר את פני מהם, גם אז עומד אחר כתלנו. [ונתעוררתי כי גם נס פורים היתה כן, שבעת שנהנו מסעודתו של אותו רשע, התחילה התנוצצות הנס, שנהרגה ושתי להכין את כסאה של אסתר, וכמו שדיברנו שם, ועל כן גם בפורים נאמר 'שושנת' יעקב דייקא צהלה ושמחה].

ואנו עומדים כעת ביום שבת קודש שבתוך ימי החנוכה, אשר קדושת שני האורות מאירים יחד, וכמו שפירש בתפארת

היתה להעביר את היהודים על דתם, וכאן לא היו הכל שוים, שכן מי שהיה יותר שומר מצוות, יותר ירא וחרד, סבל יותר מן הגזירה הזאת ונשא ייסורי נפש גדולים יותר. ועל כן קבעו את היום מוב הזה בהלל ובהודאה, דבר שאף הוא אינו שוה אצל הכל, כל אחד מהלל ומודה להשי"ת לפי מדרגתו ע"כ.

והנה במצב של גזירת המלכות ניכר מי שעובד את ה' תמיד מתוך אהבה, כאהבת בן הרוצה לעשות הצטרכותו של אביו לעשות לו נחת רוח, או מי שעובד את ה' רק כעבד לאדונו, שאין לו חפץ בהעבודה, והוא רק כמוכרח לעשות, שכפו עליו הר כניגית לקיים מצות התורה, כי באמת אונס רחמנא פטריה (בבא קמא כה:), וכאשר קיום המצות עולה לו בפיקוח נפש, אז הותרה כל התורה חוץ מהשליש עבירות. ואם כן בשעה שהיוונים כפו את ישראל להעבירם מחוקי רצונך, אין כזה שום בעיה וכאב לבני אדם פשוטים, כי הרי פטורים הם בכגון דא מחיובם, ויתכן גם להיות שמח שיוכל להיות נבל ברשות התורה. לא כן מתתיהו וחבריו שעבודתם לה' היתה מאהבה, מה איכפת להם שהם פטורים מחמת אונס, מכל מקום עבודת בית ה' במילה, ואי אפשר להם לעשות נחת רוח לאביהם שבשמים, על כן יצאו במלחמה וחירפו את נפשם כדי להחזיר התורה ומצותיה לאוהבי ה' שיוכלו שוב לקיים מצות ה'. ואם כן עצם המלחמה עם היוונים היתה רק מגודל אהבתם למקום כעבודת בן לאב, על כן זה לעומת זה הראה ה' חזרה חיבתם לישראל כאהבת אב לבנו, והמציא להם נסים חוץ לדרך הטבע כדי להראות את חיבתם.

*

והנה אנו אומרים בנוסח ההודאה, בימי מתתיהו וגו' כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך וכו', ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם 'בעת צרתם'. ולכאורה תיבות האחרונות מיותרות, דהא הזכיר מתחלה שעמדו להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ובודאי שזהו עת צרה. אך הענין הוא כי כבר דברנו בשב"ק העל"ט דהתנוצצות נס זה התחילה במה שהעלים ה' מעיניהם פך אחד מונח בחותמו של כהן גדול שלא טמאוה, ומוזה התנוסס אחר כך שאר הנסים. ואם כי נסים בהמנורה היה מורגל בבית ה' בנר המערבי וכו', מכל מקום זאת היתה בזמן שהיתה השכינה שורה בבית ה'. אבל פך זה שהותיר ה' היתה בעת שנכנסו האויבים להיכל, יום שהיו ישראל בדיוטא התחוננה עד שעזב ה' בית מקדשו, ואז בזמן פחיתותם התנוצץ מה' הארה שיוכלו אחר זמן להדליק המנורה, והו גם שעושי עליה זכרון, שגם

שלמה (לחנוכה) לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו (תהלים קלו-ו), כי על שבת נאמר מנוחה ושמחה אור ליהודים, וחנוכה הם ימי אורה, וכאשר הם באים יחד אז עושה אורים גדולים, וזה מאיר בכל

הדורות, כי לעולם חסדו. יזכנו ה' שנוכל לקבל הארת הימים הללו, להאיר לנו מתוך החושך, והאר עינינו בתורתך, עדי נוכח לראות הדלקת המנורה בבית אלקיננו בביאת בן דוד בב"א.

ליל ו' דחנוכה תשע"ב לפ"ק

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים וכו' ועל המלחמות וכו' שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. ויש להבין, דבשלמא הלל והודאה אנו נותנין הן על גם דנרות והן על המלחמות ועל התשועות, אבל הדלקת הנרות הוא רק על גם הנרות, ואיך אמר הנרות הללו אנו מדליקין על המלחמות. וגם המשך הדברים 'וכל מצות שמונת ימי חנוכה' אין לו קשר עם מה שהתחיל. ושוב מדגיש אחת מהלכותיה, הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד, למה פרט הלכה זו דייקא באמירת הנרות הללו אנו מדליקין.

ונראה דמעשה נסים דאסור ליהנות ממנה הוא רק כאשר נוצר דבר חדש יש מאין, אבל אם ממשיכין ברכה בדבר שיש לפנינו, אם כי הוא בדרך גם, כיון שהוא בדרך ברכה בדבר טבעי רשאי ליהנות ממנה, וכדרך שמצינו באלישע שאמר לה, לכי מכרי את השמן, ואת ובניך תחיי בנותר (מלכים ב ד-י). וראויה לזה מהא דאמרו (תענית ה:) הנכנס למוד את גורנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלקיננו שתשלח ברכה במעשה ידינו, התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה ע"ש. והנה ברכה זו בתבואה המונחת בגורן אי אפשר רק דרך גם, ואיך מתפלל על ברכה זו, הא אין מתפללין על הנס, כמו שאמרו (ברכות ט). היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא, ואין מזכירין מעשה נסים. וגם אחר שהתפלל והועיל בתפלתו שבא ברכה בהכרי, ומברך עליה ברוך השולח ברכה בכרי הזה, הרי אסור ליהנות ממעשה נסים, ועל כרחק דמה שמתברך יש מיש, שנכנס ברכה בהכרי אין זה בכלל מעשה נסים, ומותר להתפלל עליה, ואחר כך גם ליהנות ממנה.

ונראה דהנה ידוע קושיית הבית יוסף למה מדליקין נרות ביום הראשון, הא על יום אחד מצאו פך שמן להדליק בו, ולא היה בו שום גם. ובטורי זהב (סימן תר"ע) תירץ על פי מה שכתב בזוהר (ח"ב קנ"ז, וחי"ג ל"ד) דלא חל הנס בדבר ריקן וצריך שיהא דבר יש כדי שיחול עליו הברכה, כמו שכתוב באלישע (מלכים ב ד-ב) הגידי לי מה יש לכי בבית, ועל כן היה צריך להשתייר מהשמן קצת ליום השני כדי שיחול עליו הנס, ובפך שמצאו לא היה אלא שמן מצומצם ליום א' ונעשה בו גם שגשתייר קצת שמן עכ"ד. ובאפיקי יהודה (ח"א דרוש מי מריבה דרוש י"ט) הקשה עליו דזה מה שנאמר אצל אלישע דשאל מה יש לכי בבית, אינו אלא אצל נביא שאי אפשר לברוא גם יש מאין כי אם יש מיש, אבל הקב"ה העושה שמים וארץ וכי לא אפשר לו לברוא גם אף בענין יש מאין ע"כ.

ומעתה אם לא היה נשאר כלום ביום הראשון מהשמן, אלא ביום השני נעשה להם גם ונוצר שמן חדש, אם כי בידו של הקב"ה לעשות גם גם כזה, מכל מקום לא היה מועיל שיוכלו להדליק ממנו, דאסור ליהנות ממעשה נסים, ולא הוי ממשקה ישראל. על כן הוצרך להשאר מעט מהשמן גם ביום הראשון, וכמו שכתב הטורי זהב, וממנה יתוסף על דרך ברכה שמן חדש, ואז יהיה ראויה השמן להמנורה, וממילא שפיר היה גם גם ביום הראשון. (ושורש הדברים כתב גם בספר החיים להגאון מהרש"ק ז"ל).

ויש לומר כי המפרשים הקשו איך הדליקו המנורה משמן של גם, הא אמרו (תענית כד:) דאסור ליהנות ממעשי נסים, והרי נהנו ממנו קיום מצות הדלקת המנורה. אמנם אי משום הא לא אריא דמצות לאו ליהנות ניתנו (ראש השנה כח.), וקיום מצות לא נחשב להנאה. אך עדיין תקשה הא כל דבר שאסור באכילה אי אפשר להקריב ממנה במקדש, ואין מביאין נסכין מן המבל דכתיב (יחזקאל מה-טו) ממשקה ישראל, מן המותר לישראל (פסחים מז.), וכיון דאין ליהנות ממעשה נסים אם כן אין זה ממשקה ישראל, ואין יוצאין בהדלקתה.

אמנם יש שכתבו דאין קושיא איך הדליקו בשמן גם, הא יש פסול משום ממשקה ישראל, דהיינו רק בדבר שאסור איסור חפצא, כגון מבל וערלה, אבל מעשה נסים אין האיסור בהחפצא, אלא על הגברא שלא יהנה ממנה, ושפיר ראויה שמן גם להדלקה. ולפי זה לא היה צריך להשאר קצת שמן מיום הראשון שתחול עליה הברכה, אלא גם אם היה מתבער ביום הראשון כל השמן, היו יכולין להדליק בשמן גם שנוצר ביום השני. ולפי זה חוזר

הקושיא אם כן למה מדליקין גם ביום הראשון, הא לא היה שום גם ביום הראשון. ועל כרחק נצטרך לומר כמו שתירץ בפרי חדש, דאין הכי נמי יום הראשון לא נקבע לנס הנרות, אלא על גם דניצוח המלחמה.

ונסכם הדברים, כי גם השמן יתכן שהיה על שני אופנים, או שנשאר קצת ביום הראשון, וממנה נתרבה עוד שמן בדרך ברכה, ואם כן כל השמונה ימים של חנוכה הם רק לזכר הנס הנרות, דגם ביום הראשון היה גם, שדלק כל הלילה, ונשאר ממנה קצת כדי שיתוסף בו ברכה. או יתכן שלא נשאר ביום הראשון כלום, וגם השמן היה יצירה חדשה, ואפילו הכי אין בזה פסול משום ממשקה ישראל, ואם כן לא היה ביום הראשון שום גם, ואז נצטרך לומר דיום הראשון נתקן על גם דניצוח המלחמה.

והנה בגמרא (שבת כא:) פליגי אי מותר להשתמש לאורה, דכי נר קדושה יש בה, או דאסור להשתמש לאורה, וכתב הר"ן המעם משום דהוא דומיא דמנורה ע"כ. ובעצי חיים (לחנוכה אות ד) הקשה, דהא דאסור להשתמש לאורה בהמנורה, הוא משום דהוי הקדש ומועלין בו, אבל בנר חנוכה הא לא הוי השמן קודש, דאמרי נר קדושה אית ביה, ולמה יאסר. ועוד דמה דאסור בהנאה לא מן הנס הוא, ואמאי בעינן בזה שיהא דומיא דמנורה יותר משאר מילי, כגון שמן זית דלא בעינן דומיא דמנורה, ורק בזה שהוא אסור להשתמש לאורה. וכתב דכיון דאסור ליהנות ממעשה נסים, אם כן מה שנתרבה השמן בהמנורה שהיה מעשה נסים, אפילו לא היה הקדש היה אסור ליהנות ממנה כיון שהיה בא על ידי גם, על כן גם בנר חנוכה אסור להשתמש לאורה, דומיא דמנורה שהיה מעשה נסים ואסור ליהנות ממנה, כן בנר חנוכה אסור ליהנות ממנה. ואם כן מה דאסור להשתמש לאורה הוא להראות הנס שהיה במנורה, שעבור זה היה אסור להשתמש לאורה ע"ש.

ולפי מה שנתבאר, יהיה דין זה דאסור להשתמש לאורה, תליא באיזה אופן היה גם, דאם היה יצירה חדשה בדרך גם, היה איסור ליהנות אז מהשמן של גם מצד דאין ליהנות ממעשה נסים, ולכן גם בנרות חנוכה אין להשתמש לאורה. אבל אי נימא דרק בדרך ברכה ניתוסף השמן, אם כי היה גם, הרי מותר היה ליהנות ממנה, ואם כן נר חנוכה מותר להשתמש לאורה. דמצד מצות נר חנוכה אין איסור, דאמרי קדושה יש בה. ומצד שהמנורה במקדש היה אסור להשתמש לאורה, היינו רק מצד מעילה בהקדש שיש בה, וזה לא שייך בנר חנוכה של חולין. ואי דהיה איסור

במקדש מצד ליהנות ממעשה נסים, הרי היתה בדרך ברכה, דרשאין ליהנות ממנה.

ומעתה כיון דאין פסקין דאסור להשתמש לאורה, על כרחק דסבירא לן דנס הנרות לא היה בדרך ברכה, אלא גם גמור ואסור היה להשתמש לאורה במקדש גם מצד הנס. ואם כן אין הכרח שנשאר קצת גם ביום הראשון שתחול עליה הברכה, ולא היה שום גם בנרות ביום הראשון, ואם כן למה אנו מדליקין שמונה ימים, וצריכין לומר דיום ראשון באמת לא נתקן על הנס הנרות אלא על ניצוח המלחמה.

וזהו המשך הדברים, 'הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל המלחמות', בשאר הימים על הנסים של השמן, וכיום ראשון על המלחמות, דאם לא היה ההדלקה אלא על גם הנרות לא היה צורך לתקן רק על שבעה ימים, ובאמת 'וכל מצות שמונת ימי חנוכה'. ועל כרחק דיום הראשון הוא על ניצוח המלחמה, ושפיר אנו מדליקין הן 'על הנסים' הנרות, והן 'על המלחמות'. אך מי יאמר שכן הוא, דלמא גם יום הראשון הוא על גם הנרות, שנשאר קצת ביום הראשון מן השמן כדי לחול עליה הברכה בשאר הימים. על זה אמר דזה אינו דלא היה ההוספה על ידי ברכה, דהא 'הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד', ומעמא מאי אסור להשתמש לאורה, הא נר אין בה קדושה, ואינו משום דהוי דומיא דמקדש דשם היה אסור רק משום מעילה של הקדש, שלא שייך בנרות חולין. ועל כרחק דשמן המנורה היה אסור אז בעצמותו מצד דאסור ליהנות ממעשה נסים, על כן לזכר זה אסור להשתמש לאורה. ואם כן דהוי בדרך גם ולא ברכה, הרי לא היה שום גם בשמן ביום הראשון, ולמה יש מצות שמונת ימי חנוכה, ועל כרחק שאנו מדליקין גם על המלחמות, ויום ראשון נתקן על גם דניצוח המלחמה.

*

והנה בעיקר הקושיא דאסור ליהנות ממעשה נסים, היה נראה לומר עוד דמבואר ברמ"א (או"ח סימן תרפ"ב) דאם שכח לומר על הנסים בברכת המזון, כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו וכו'. והתבואות שור בספר בכור שור (בחדושי למסכת שבת) הקשה על זה, שהרי אין להתפלל על הנס, דאם עושין לאדם גם מנכין לו מזכיותיו כדכתיב גבי יעקב אבינו קטנתי מכל החסדים וגו', וכדאיתא בגמרא (שבת לב.), והביא ראיה לדבריו מהא דאמרין

במסכת ברכות (דף ט. ה) היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר, הרי זה תפלת שוא, ופריך ולא מהני רחמי, והא כתיב ואחר ילדה בת וכו', שדנה לאה דין בעצמה וכו', לא תהא רחל אחותי כאחת מן השפחות, מיד נהפכה לבת, ומשני אין מזכירין מעשה נסים. ולכאורה אכתי יקשה אמאי הוי תפלת שוא, הרי יכול להתפלל שתלד זכר גם כן בדרך נס, כשם שנעשה לרחל וללאה, אלא ודאי שמע מינה דאין להתפלל על נס ע"כ.

והישועות יעקב (סימן תרפ"ב) כתב לתרין שימת הרמ"א ז"ל, דהן אמת הדבר דכשעושין לאדם נס מנכין לו מזכותיו, אמנם כשהנס מפורסם עד שהכל מכירין כי מאת ה' היתה זאת, הרי זכה שעל ידו נתפרסם שמו של הקב"ה, אם כן לעומת מה שניכו לו מן הזכויות בעבור הנס, ניתוסף לו זכות חדש שנתקדש שמו של הקב"ה בעולם על ידו. ואם כן יש לחלק ולומר דמה שאין להתפלל על הנס, היינו רק על נס נסתר שאין מכיר בו אלא ה', וכמו בהך דהיתה אשתו מעוברת והוא מתפלל שיהיה זכר, שאין אדם מכיר בנסו, דשמא גם בתחלת יצירתו היה זכר, ואין בזה פרסום הנס, על נס כזה אין להתפלל, כי על ידי כן יגיע לו נכיון מזכותיו, וזכות חדש אין בידו, כיון שאין כאן פרסום שמו של הקב"ה, מה שאין כן בנס מפורסם, כל שהנס גדול יותר נתפרסם שמו של הקב"ה ביותר, ושכרו הרבה מאוד, ואם כן יותר ממה שמנכין לו יתוסף לו זכות חדש מה שנתפרסם על ידו שמו של הקב"ה בעולם, ועל נס כזה שפיר מותר ונכון להתפלל.

ועל כן הכא בנס חנוכה שהתגברו כהני ה' על אויביהם ונתפרסם שמו של הקב"ה אשר הפליא חסדו עמנו, שיפלו רבים ביד מעמים וכו', אם כן אף אם יש איזה נכיון זכויות מחמת הנס שנעשה להם, מכל מקום לעומת זה שכרם הרבה מאוד על פרסום שמו יתברך, ועל נסים מפורסמים כאלה שפיר דמו להתפלל, ועל כן שפיר יש לומר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו, דהיינו נסים נגלים כאלו אשר על ידם נזכה לקדש ולפרסם שמו יתברך בעולם, ואתי שפיר פסק הרמ"א ז"ל עכ"ד.

ומענתה יש לומר גם בהא דאסור ליהנות ממעשה נסים, היינו משום דכמה שנהנה יותר מהנס מנכין לו יותר מזכותיו, אך זהו רק בנס פרטי שאינו מפורסם לרבים, אבל בנס דנרות

שנתקדש שם שמים בפירסום הנס, דמותר להתפלל לכתחלה הרחמן הוא יעשה לנו נסים כאלו, רשאין ליהנות מנס כזה.

*

והנה הכתוב אומר, אחת דבר אלקים שתיים זו שמעתי כי עוז לאלקים (תהלים סב-ב). והפסוק הוא משולל כוונה על מה קאי. ולעניינו יש לומר דקאי על נס דמנורה, שהעידה תורה על נר אחד משבעת קני המנורה שתיעשה בו נס להעלות נר תמיד, ותהיה עדות לישראל שהשכינה שורה בתוכם, שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים (שבת כב:). ומבואר ברש"י שם דאיזה נר קרוי הנר המערבי, דלמאן דאמר (מנחות פו:): דמזרח ומערב מונחין סדר הקנים, קרי מערבי נר שני שבצד החיצון שהוא במזרח. ולמאן דאמר צפון ודרום מונחים, אמצעי קרי מערבי על שם שהיה פיו כנגד מערב, וכל שאר הנרות כלפי האמצעית, דכתיב (במדבר ה-ג) אל מול פני המנורה, דהיינו אמצעי, יאירו שבעת הנרות, של צפון היו פונות לדרום, ושכדרום פונות לצפון ע"כ.

והנה התורה מתארת, שלשה קני מנורה מצדה האחד, ושלשה קני מנורה מצדה השני (שמות כה-לב), ואם כן הנר האמצעי הוא נר השביעי, ולמאן דאמר צפון ודרום מונחים, הרי נר המערבי הוא נר הז'. ולעומת זה למאן דאמר מזרח ומערב מונחים, הרי הנר הז' מצד מערב הוא הנר המערבי, ואם כן הנר המערבי, הוא או נר הז' או נר הז'. והיא נרמות בתיבת 'זו', שיש בה אותיות ו' ו' ז'.

ואם כי התורה דיברה נס זה רק על נר אחת, הנר המערבי, מכל מקום מצינו שנס כזה היתה גם בשאר הנרות שבמנורה, שדלקו הנרות יותר מכפי השמן שנתנו בה. ודבר זה אירע שתי פעמים, חדא בימי הנס של חנוכה, שלא היה להם שמן להדליק רק על יום אחד ודלקו שמונת ימים. שנית, בימי רבי חנינא סגן הכהנים שהיה מדליק המנורה בראש השנה ולא כבתה עד ראש השנה הבאה (תנחומא תצוה ג). ועל כן אמר, אחת דבר אלקים, ה' דבר רק על נר אחת שתהיה עדות לישראל שבה היה מסיים וממנה היה מדליק, והוא הנר המערבי, אבל שתיים 'זו' שמעתי, מה שהיה תמיד בנר המערבי, למר היא נר הז' ולמר היא נר הז', דבר זה שמענו כמותו שתי פעמים שאירע כן בכל נרות המנורה, חדא בימי רבי חנינא סגן הכהנים, וחדא בימי הנס דחנוכה, 'כי עוז לאלקים', זה מורה על העוז של האלקים, שהשכינה שורה בתוך ישראל.

דברי תורה

מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

יצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תר"פ

ליל ז' דחנוכה תשע"ב לפ"ק

למזיקין רשות למשקל ע"כ. ואף דחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו, מיהו בדבר שאין דרך להמצא אינו קונה כמבואר בתוס' (בבא בתרא נד.). ואם כן השמן שנתרבה בברכה בדרך גם הוא הפקר ואינו של קודש. [ואם כי שבחצירו של הקדש דהוי ביה גזא דרחמנא, שפיר מצוי להמצא להאי שמן, דהא רחמנא עצמו המציאו לחצירו], מכל מקום הרי מבואר בתוס' (שם עט: ד"ה אמור) דאין חצר קונה להקדש דאין יד להקדש, ואם כן אינו כשר השמן להדלקת המנורה, דהוי שמן הפקר ולא הוי קודש.

וכתב דצריכין לומר שנשתייר קצת שמן בלילה הראשונה שהיה משל הקדש, ולא גדלק כולו, והשמן שנתרבה על ידי גם נתבטל בשמן הנשאר, וקמא קמא בטל, ונעשה הכל הקדש. ומיושב בזה קושיית הבית יוסף, דשפיר היה גם כיום הראשון, שנשתייר מעט שמן ולא גדלק כולו, שעל ידי זה יתכשר גם השמן בשאר הימים עכ"ד.

[ועל פי זה יתפרש הכתוב (תהלים ט-ט) נתתה ליראיך גם להתנוסס, בתרי אנפי, חדא, דאם לאו גם הראשון ביומא קמא שנשתייר קצת מהשמן, לא היה תועלת בניסי שאר הימים, כי שמן ברכה הוא שמן הפקר ופסול, ורק על ידי שנתתה ליראיך גם הראשון שנשאר מעט מהשמן, על ידי זה היה תועלת להתנוסס בשאר הימים שבאים אחריה. שנית, כי אם היה הגם בא בפעם אחת, שהיה מתרבה שיעור השמן להדלקה ביחד, אז לא היה לו ביטול דהאיסור הוא הרוב, אלא ה' לקח את הגם של ריבוי השמן, ופירר אותם לגסים רבים, שלא יתוסף בבת אחת, אלא כל רגע יהיה גם חדא של מפה אחת, ועל ידי זה היה מתבטל בהשמן שנשאר, ונתכשר כולו להדלקה].

והנה תירוץ זה של הבית יצחק שנתבטל השמן של גם במעט השמן שנשאר, עולה רק למאן דאמר דמין במינו בטל, אבל אי אמרינן דמין במינו לא בטל, אם כן אי אפשר להשמן החדש להתבטל בשאר השמן, ולא מתכשר השמן של גם להדלקת

בגמרא (שבת כא:): אמר רבי זירא אמר רב פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בחול ובין בשבת. אמר רבי ירמיה מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה [הלכך בחול שרי], ואסור להשתמש לאורה [ולכא למוחש להמיה]. אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי ירמיה ולא קיבלה, כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן וקיבלה ע"כ. וכבר האריכו המפרשים לבאר למה לא קיבלה מעיקרא עד דאמרוה קמיה משמיה דרבי יוחנן, ועיין בשו"ת ערוגת הבשם (סימן ר' אות א') מה שכתב בזה, ועל פי דרכו יש לומר עוד באופן אחר.

דהנה בערוגת הבשם שם כתב דמחלוקת זו אי כבתה זקוק לה או לא, תליא בהנך שינויי של הבית יוסף באיזה אופן נתהווה הגם. דאי נימא כתיורצו הראשונה דמעיקרא חלקו השמן לשמונה חלקים, ולא נתנו בהמנורה רק חלק שמינית משיעורה, ועל ידי גם דלקו כשיעור מצותו, אם כן עיקר הגם לא היה במה שהיה להם להדליק, דהא אף בלא שום גם הוי מצי להדליק המנורה אלא דלא היה דולק כשיעור, וממילא עיקר זכר לגם צריך לעשות במה שיהא דולק כשיעור, ולפי זה אמרינן כבתה זקוק לה, דאם לא יחזיר וידליקנה אין כאן זכר לגם כלל. מה שאין כן לאידך שינוייא דנתנו ביום הראשון כל השמן כולו לתוך המנורה, ובבוקר מצאו שנתמלא הפך או המנורה, אם כן להדלקה עצמה הוצרכו לגם, דבלא גם לא היה מה להדליק, ממילא יש לומר דבהדלקה גרידא סגי לעשות זכר לגם, ושפיר יש לומר דכבתה אינו זקוק לה עכ"ד.

ומעתה יש לומר דהנה בשו"ת בית יצחק (א"ח סימן ק"י) הקשה מה הועילו בהגם שנתרבה השמן, הלא השמן לא הוי הקדש, לפי מה שכתבו התוס' (תענית ח:): במה דאמרינן (חולין קה:): דלית להו רשות למזיקין למישקל מידי דצייר וחתים, היינו טעמא דלית להו רשות רק בדבר הפקר, ומידי דצייר וחתים אין הברכה מצויה בו ולא הוי בהו הפקר, מה שאין כן בדבר הסמוי מן העין הברכה מצויה בו, ומה שנתרבה בברכה הוי הפקר, ולכך אית להו

המנורה, ולפי שיטה זו לא נשאר לנו לתרין רק דרך הראשונה של הבית יוסף שלא נתרבה שמן חדש כלל, אלא שחלקו הפך שמן מזהור לשמונה חלקים, והנם היה ששמן מועט זו היה דולק כל הלילה, ואז לא צריכין לביטול כלל.

והנה בגמרא (פסחים כט:) פליגי בזה רב ורבי יוחנן, דרב סבירא ליה דמין במינו לא בטל, ורבי יוחנן סבירא ליה דבטל ע"ש. ולפי זה אתי שפיר דלא קיבלו משמיה דרב ירמיה, דהא איהו קאי לפרש טעמו דרב דמדליקין בנרות ושמינים פסולות, וקאמר דטעמו משום דכבתה אינו זקוק לה, וזה לא יתכן לרב, דהא איהו סבירא ליה מין במינו לא בטל, ואם כן שמן גם לא מתבטל בשמן שנשאר, ועל כרחק דהנם היתה שחלקה מתחלה לשמונה חלקים, ולא ניתוסף שמן חדש. ואם כן בתחלת ההדלקה עדיין אין זכר להנם, דגם בלא הם היה להם שמן קצת להדליק, ואם כן לרב צריכין לומר כבתה זקוק לה, ולכן לא קיבלה. אבל כאשר אמרנו משמיה דרבי יוחנן דסבירא ליה מין במינו בטל, ולדידיה שפיר יש לומר דנתנו ביום ראשון להמנורה כל השמן, ושוב ניתוסף אחר שמן חדש לכל יום, באופן של קמא קמא ובטל, ושפיר היה גם בתחלת ההדלקה עצמה, ולדידיה שפיר יש לומר דכבתה אינו זקוק לה, ומשום הכי קיבלו.

אמנם יש לומר באופן אחר, דבאמת גם לרבי יוחנן דמין במינו בטל מכל מקום בעניינינו יש לדון אי מהני ביטול להשמן שניתוסף. דהנה בדברי חיים (במאמר חנוכה דף מ) כתב להקשות קושיא הנ"ל דהוי שמן הפקר, גם על השמן שנשאר. דכיון שנתנוה במנורה להדליק ממנה ולא ידעו שנעשה בו גם, זה מה שנשאר ונעשה בו גם הוא על פי דין הפקר, דדבר שעשוי להתבער אם נשאר הוי הפקר, ואם כן איך הדליקו בהשמן שנשאר על פי גם ע"ש. ואם כן כאשר נצרף הערת הבית יצחק דהשמן שניתוסף הוי שמן הפקר, עם הערת הדברי חיים דהשמן שנשאר בהפך או במנורה הוי גם כן הפקר, הרי חזרה קושיית הבית יצחק למקומה דאיך הדליקו בשמן גם, דאי אפשר לומר דנתבטל בהמועט שמן שנשאר, דגם שמן זה הוי הפקר, ואין מה שיבטל אותה, וכיון שכן הוא, הרי אי אפשר לומר כתירוצי הבית יוסף שניתוסף שמן בהפך או בהמנורה, דשמן זה הוי הפקר, ועל כרחק שנצטרך לומר כתירוצי הראשון דחלקו השמן לשמונה חלקים, ומועט השמן ההוא דהיינו החלק השמינית היה דולק כשיעור על פי גם, ולא צריכים לדיני ביטול כלל.

והנה מקור הדברים דבר שעשוי להתבער אם נשאר הוי הפקר, הוא בגמרא (בבא קמא קמז:) נסדקה חבית של דבש ושפך זה

את יינו והציל את הדבש אין לו אלא שכרו. ופריך עלה לימא ליה מהפקורא קא זכינא. וכן מבואר שם להלן (קמז:) בעובדא דרב ספרא ע"ש. ומדברי רש"י שם נראה שדבר שהולך לאיבוד נחשב מעצמו הפקר גמור. אמנם בתרומת הכרי (סימן רסב) כתב דההיתור לזכות בו הוא מדין יאוש, שמאחר שאי אפשר להצילו, מן הסתם נתייאשו בעליו ממנו ע"כ. ואם כן זהו רק למאן דאמר יאוש קונה, הוי דבר שעשוי להתבער בהפקר, אבל למאן דאמר דיאוש לא מהני, באמת עדיין הוא שלו.

ומעתה למאן דאמר דיאוש לא קנה, הוי השמן הנשאר אצל המנורה עדיין הקדש, וממילא מה שניתוסף לתוכה, אף דהוי שמן הפקר, אמרינן קמא קמא בטל, ושפיר נוכל לומר דהנם היה על ידי הוספת שמן גם בהפך או בהמנורה. אבל למאן דאמר יאוש קנה, אם כן גם שמן הנשאר הוי הפקר, ואין השמן הניתוסף בנס מתבטל בו, ואם כן אי אפשר לומר דהנם היה על ידי שניתוסף שמן, וצריכין לומר כתירוצי הראשון שחלקוהו לשמונה חלקים, וכל חלק היה בוער בנס כל הלילה. והנה יאוש אי קונה הוא מחלוקת של רב עם רבי יוחנן, דרב סבירא ליה יאוש קונה (בבא קמא סז:), ורבי יוחנן סבירא ליה דלא קנה (שם סח:).

ומעתה אתי שפיר דברי אב"י, דמתחלה כאשר שמע דרב סוכר דכבתה אין זקוק לה, והוא ממועט דהנם היה כבר בתחלת ההדלקה, שהשמן של יום ראשון היתה מהפך, ושוב ניתוסף שמן חדש בנס, ותיכף בהדלקתה יש זכר לנס. הוי קשיא ליה לאב"י דאיך נוכל לומר דהיה שמן חדש, הלא שמן הפקר הוא ואינו של הקדש, ואי דמתבטל בהשמן המועט שנשאר, גם שמן זה הוי הפקר דהרי לרב יאוש קונה, והוי שמן המתבער הפקר, ואין כאן ביטול. ועל כרחק דלרב הנם היתה שחילקו את השמן לשמונה חלקים, ולא ניתוסף שמן חדש, ואם כן הרי כבתה זקוק לה, דבתחלת הדלקה עדיין לא היה ניכר הנם. אך כאשר שמעה אחר כך בשם רבי יוחנן אז קיבלה, דלרבי יוחנן דיאוש לא קנה, אם כן שמן המתבער לא הוי הפקר, ושפיר יש לומר דהנם היה שנתרבה השמן בדרך גם, ונתבטל קמא קמא בהשמן המועט הנשאר, ואתי שפיר דכבתה אינו זקוק לה, דגם בתחלת ההדלקה יש זכר להנם.

אמנם בגוף קושיית הבית יצחק יש לומר, דהא דשמן של ברכה הוי הפקר, היינו רק בברכה שבא בתבואת הדיוט, שמה שבא לו מברכת ה' עדיין לא קנאו, והוי כהפקר עד שיחזיק בו לקנותו. מה שאין כן ברכה שבא מה' בתבואת הקדש אין זה הפקר, כי ה' הוא הבעלים של אותה ברכה ולא הפקירו לאחרים אלא

השאירו ברשותו ברשות הקדש שהוא גבוה, ולא יצא מרשות לרשות כלל, אלא מתחלתו ועד סופו הוא ברשות גבוה, ולכן השמן שנתרבה בדרך גם במקדש אין דינו כשאר ברכה דהוי כהפקר.

ובאמת גם על קושיית הדברי חיים היה מקום לומר כן, שהקשה שהרי שמן שעומד להתבער ונשאר הוי דינו כהפקר, כי זהו רק בהדיוט שאין בידו להציל, אבל בהקדש שהגבוה הם הבעלים של ההקדש, וידע שלא יתבער, מעולם לא נעשה שמן ההוא הפקר. אלא שעל ידי זה יש לדון דמהני להפקר ויאוש גבי הקדש דעת הגזבר, וכאשר הגזבר מתייאש דינו כהפקר, וכמבואר בגמרא (חולין קל"ט). לענין מקדיש פירות שובכו ומרדו דפקע קדושתיהו, וכתב הרשב"א שזהו מפאת יאוש הגזבר שמתייאש שאינו יודע היכן הם ע"ש. אבל על כל פנים בקושיית הבית יצחק על השמן הניתוסף בודאי נוכל לומר דלא הוי הפקר.

ובזה נראה לבאר הכתוב (תהלים ס-י) נתתה ליראיך גם להתנוסס מפני קשט סלה, כי הנה הקב"ה מתואר בשם 'קשט' כמאמרם (יומא ס"ט). חותמו של הקב"ה אמת, וקישטא קאי. והנה הנס של חנוכה שעשה ה' להתנוסס יום אחר יום, הרי תקשה עליו מה הועיל הנס, הלא שמן הפקר הוא, דשמן ברכה הוי שמן הפקר. אך זהו רק בשמן ברכה שניתוסף להדיוט אבל לא בברכה שנעשה בי גזא דרחמנא, דמתחלה ועד סוף ברשותו הוא. ואם כן אמת אם היה מתרמי כזה אצל הדיוט לא היה מועיל שמן ברכה, אבל גם בהקדש שפיר מותר השמן להדלקה, ונס זה היתה 'מפני קשט סלה', עבור הקדש ממון גבוה, ואין זה הפקר.

*

הכתוב אומר, א-ל ה' ויאר לנו אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח (תהלים קח-כז). ונראה כי מצות הדלקת המנורה בבית ה' היתה מאש של המזבח, וכמו שאמרו (יומא מה:): מנין לאש המנורה שנוטלין אותה ממזבח החיצון תלמוד לומר אש תמיד תוקד על המזבח (ויקרא ו-י), אש תמיד שאמרתי לך לא תהא אלא בראשו של מזבח החיצון ע"כ. ובודאי דטובא גנוז ביה במעמא דמילתא, שאש המזבח צריך להדליק המנורה בבית ה'.

ויש לומר בזה רמז, כי הדלקת המנורה רומזת על גר מצוה ותורה אור (משלי ו-ב), והמנורה יש לה שבעה קנים, להורות על התורה אשר חצבה עמודיה שבעה (משלי ט-א). ואל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות (במדבר ה-ב), דקני המנורה

מורה על התלמידים, שיהיו פונים אל מול פני המנורה הוא הרב (עין בתורת משה שם).

והנה יתכן שיעלה על לב האדם מחשבת פיגול, כי אי אפשר לו להקדיש נפשו לתורה, כי זה יפריע לו מפרנסתו שמוטל עליו לדאוג גם על בני ביתו. אבל האמת הוא, כי בתורה נאמר אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד (משלי ג-ז), התורה לא מפריע הפרנסה אלא משפיע פרנסתו במדה גדושה יותר. ואמרו (קדושין פ"ב): רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני תורה, שכל אומנות שבעולם אין עומדת לו אלא בימי ילדותו, אבל בימי זקנותו הרי הוא מוטל ברעב, אבל תורה אינה כן, עומדת לו לאדם בעת ילדותו ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו מהו אומר (ישעיה מ-לא) וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, בזקנותו מהו אומר (תהלים צב-עוד) ינוכח בשיבה דשנים ורעננים יהיו ע"כ. ולכן נאמר, וישם את המנורה באהל מועד נוכח השלחן (שמות מ-כד), להורות כי המנורה זו תורה יהיה נגד לחם השלחן, וישפיע לו שפע רב בפרנסתו.

ואיתא בגמרא (כתובות י:): אמר רבי אלעזר, מזבח, מזיח [גזירות רעות מעל ישראל], ומזין [בזכות הקרבנות העולם ניוזן, שהקרבנות באין מן המזון וגורמין לו ברכה], מחבב [את ישראל על אביהם], ומכפר ע"כ. הרי לנו כי קרנות המזבח, היינו הרמז שיש בכל קרן מאותיות מזב"ח, מורה לנו כי המזבח מזין ומחבב ומזיח. ולכן בעת שהכהן בא להדליק המנורה הנר מצוה ואור תורה, שלא יאמר אדם אם כן מהיכן ירק זה חי, על כן צוה ה' ליקח אש מהמזבח להדליק את המנורה, להורות לו כי שפע הפרנסה והחביבות שנשפע מהמזבח זה ילוה העוסקים ומדליקים אור התורה, אשר לא רק שלא יחסר המזג מהם, אלא בשמאלה עושר וכבוד.

וזהו א-ל ה' ויאר לנו, רמזו על אור התורה שיש בהדלקת הנרות, ואסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח, לא יחוש שעבור זה יחסר לו מזונו, אלא הוא אוסר בזה חג, הון ועושר בביתו, עד קרנות המזבח, שמזבח נומריקון מזיח מזין מחבב ומכפר, שכל זה יגיע לו על ידי הדלקת התורה אור, כי כן צוה ה' שאש המזבח ידליק את המנורה המהורה. ובפרט במה שהראה ה' בתמידות הנס בנר המערבי, ובימי חנוכה בכל הנרות, כי במנורה יש ברכה של מועט המחזיק את המרובה, כן ישפיע ה' לעוסקי תורה ברכה מרובה במעשיהם, שגם כאשר יש לפניהם רק דבר מועט יתרבה עד אין שיעור, וגדולה תורה שנותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא.

ליל ח' דחנוכה תשע"ב לפ"ק

אמנם יש לדון בדבריו אם בהקדש מועיל ביטול בכלל. ואקדים מתחלה קושיית השואל בשו"ת דובב משרים (ח"ב סימן לח) דלמאן דאמר גיד הנשה אסור בהנאה (פסחים כב.), ואם כן גם אפרו אסור בהנאה, דכל הנקברין אפרן אסור (תמורה לד.). ובפרה אדומה דרשינן ושחט ושרף, מה שחיטה כשהיא שלימה אף שריפתה כשהיא שלימה (חולין יא.), ושורפה ביחד עם הגיד הנשה שלה, ואם כן איך משכחת אפר של פרה אדומה להזות על טמאי מתים, הרי נתערב בה אפר של גיד הנשה דאסור בהנאה, ואיכא מאן דאמר דמין במינו לא בטל. ולא מיבעיא למאן דסובר מצות ליהנות ניתנו, תאסר ההזאה מטעם הנאת המצוה, אלא גם למאן דסבירא ליה מצות לאו ליהנות ניתנו, איך יזה על הטמא בימות החמה, ליהוי כמודר הנאה מחבירו דאינו מזה עליו בימות החמה (ראש השנה כח.), דאיכא הנאת הגוף בהדי מצוה. וכתב ליישב על פי דברי החק יעקב (סימן תמה סק"ח) דהא דכל הנקברין אפרן אסור הוא רק מדרבנן, ומבואר בתוס' (חולין צט: ד"ה שאני) דמה שאינו אסור אלא מדרבנן לכולי עלמא מין במינו בטל ע"כ.

וראיתי בשו"ת אבני ציון (ח"א סימן לא אות ה') שהוסיף להחזיק בקושיית הדובב משרים, מהא דהעלה באתוון דאורייתא (כלל ג') דבהקדש לא מהני ביטול מן התורה, והוא על פי מה שכתב הש"ך (י"ד סימן קט) דבלא נודע התערובות לא שייך ביטול, ומקורו מירושלמי (עלה ב-א). וכיון דלביטול בעינן ידיעת בעלים, אם כן בהקדש דהגבוה הוא בעליו, והגבוה הרי אינו יודע מתערובות רק אדרבה יודע איזהו ההקדש ואיזה הם החולין, אם כן שפיר ראוי שלא יהיה ביטול להקדש עכ"ד [ועיין בזה בשו"ת חבצלת השרון חו"מ סימן יא, ובשו"ת בן פורת סימן א' אות ד']. ואם כן חזרה קושיא לדוכתיה, דאיך יכולין להזות באפר פרה, הרי האפר נאסר בהנאה מחמת אפר גיד הנשה שנתערב בתוכה בשעת שריפת הפרה, והוא נהנה מאיסור הנאה עכ"ד.

ויש לומר דבאתוון דאורייתא שם הביא משנה (תרומות ה-ב) סאה תרומה שנפלה למאה, ולא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת אסור, ורבי שמעון מתיר ע"כ. ובתוספתא שם מבואר דפליגי בלא נודע בנתיים, וכמו שכתב הפני משה בירושלמי שם, ואם כן נראה דבהא פליגי, דתנא קמא סבירא ליה דבלא נודע לא שייך ביטול, ועל כן כשנפלה אחרת שפיר שניהן אוסרין כיון שעדיין לא נתבטלה הראשונה. ורבי שמעון סבירא ליה דבלא נודע

בגמרא (שבת כא:) אמר רבי זירא אמר רב פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהן כחנוכה בין בחול ובין בשבת. אמר רבי ירמיה מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה [הלכך בחול שרי], ואסור להשתמש לאורה [וליכא למיחש להטיה]. אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרב ירמיה ולא קיבלה, כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן וקיבלה ע"כ. וכבר האריכו המפרשים לבאר למה לא קיבלה מעיקרא עד דאמרוה קמיה משמיה דרבי יוחנן.

וראיתי בקונטרס ברכת שמעון (לחנוכה) שכתב, דהא דלא רצה אביי לקבל טעמו של רבי ירמיה, משום שהוקשה לו דמאן דסובר דאסור להשתמש לאורה בעל כרחך הטעם דחכמים תקנו הדלקת נר חנוכה שיהיה דומיא דמנורה של מקדש, וכמו שכתב הר"ן, אם כן למה נפסוק דכבתה אין זקוק לה, הרי במנורה זקוק להדליקה אם כבתה כמבואר בגמרא (מנחות פח.). אך יש לומר דאם נימא דאז בזמן הנס חלקו השמן לשמונה חלקים, אם כן אז גם במנורה עצמה לא הקפידו שיודלק כל השיעור הנצרך, וקימו עיקר המצוה בההדלקה עצמה, לכן גם תקנת חכמים בנר חנוכה יש לומר דכבתה אין זקוק לה. מה שאין כן אם נאמר כהתירוץ שנתנו כל השמן ביום ראשון, קשה לפסוק שני הדינים, דאסור להשתמש לאורה דיהיה דומיא דמנורה, ומכל מקום כבתה אין זקוק לה כנ"ל עכ"ד. ואם כן תליא דין כבתה זקוק לה בשני התירוצים, דאם חלקו בכל יום לשמינית מהשמן, אז כבתה אין זקוק לה, מה שאין כן אם הדליקו ביום ראשון כל השמן, ושוב ביום השני באה שמן חדש על כל השיעור, אז כבתה זקוק לה. (זהו להיפוך ממה שדיברנו אתמול מהערוגת הבשם).

והנה כבר דיברנו אתמול בקושיית הבית יצחק (או"ח סימן ק"י) דמה הועילו בהנם שנתרבה השמן, הלא שמן של ברכה הוא שמן של הפקר (תוס' תענית ה:), ואין חצר קונה להקדש (תוס' בבא בתרא עט:), ואין השמן שהוא קודש, ואיך הדליקו בו. וכתב דצריך לומר שנתתיר קצת שמן בלילה הראשונה משמן של הקדש, והשמן שנתרבה בנס נתבטל בהשמן הנשאר, דקמא קמא במיל, ושפיר נעשה כולו קודש עכ"ד. [ובאמת יש להעיר על זה, דאין ביטול עושה דבר של חולין להקדש, וכמו שכתב במשנה למלך (ה' מעילה ה-ו) דבנתערב פרוטה של חולין בהקדש, לא מתבטל הפרוטה להתהפך להיות קודש ולמעול בו ע"ש. ועוד חזון למועד].

נמי שייך ביטול ולא בעי ידיעה מן התערובות כלל, ועל כן אינו חוזר וניעור ע"ש.

והנה גיד הנשה אי אסורה בהנאה הוא מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון (פסחים כב.), גיד הנשה מותר בהנאה דברי רבי יהודה, ורבי שמעון אוסר ע"ש. ואם כן כל הקושיא על אפר של פרה אדומה שתהיה אסורה משום גיד הנשה הוא רק אליבא דרבי שמעון, והרי רבי שמעון סובר דגם בלא נודע שייך ביטול, ולדבריו גם לגבי הקדש מהני ביטול, ושפיר בטל אפר של גיד הנשה בשאר האפר, ומותר להוות ממנה.

עכ"פ לדינא דסבירא לן דבלא נודע התערובות לא שייך ביטול, אין ביטול להקדש. ואם כן חזרה קושיית הבית יצחק לדוכתיה איך הדליקו בשמן הנוסף, דאי אפשר לומר דנתבטל בשמן המועט הנשאר, דהלא בהקדש אין ביטול. אמנם בקונטרס אחרון לספר אתון דאורייתא (אות יג) כתב מהרשב"א (חולץ קל"ט) דמהני יאוש הגזבר מהקדש שיהא נפקע קדושתו ע"ש, ומוכח דהגזבר נחשב בעלים ממש בהקדש, דאי נימא דהגזבר נחשב בעלים, אם כן הרי הגזבר ית' יודע היכן הוא וליכא יאוש ע"כ. ואם כן עכ"פ כאשר נתוודע להגזבר שנתערב אז מתבטל גם בהקדש. אמנם לכאורה זה לא יועיל בנידון דידן בהשמן של גם, שאנו צריכין שיתבטל מעט מעט, קמא קמא בטל, ובמה שהגזבר ימצא בכוקר שנתמלא השמן, הרי אז האיסור הוא הרוב, ואין בו שיעור ביטול, ואנו צריכין ידיעה על כל טפה וטפה.

אך יש לומר דאיתא בגמרא (חולץ קל"ט) מנה זו לבדק הבית ונגנבו או נאבדו, רבי יוחנן אמר חייב באחריותן עד שיבואו לידי גזבר, וריש לקיש אמר כל היכא דאיתיה בבי גזא דרחמנא איתיה דכתיב לה' הארץ ומלואה. וכתב רש"י ואי משום לא הביאו לידי גזבר, הכל גזברים הם דלה' הארץ ומלואה ע"כ. ומבואר מזה דלריש לקיש כל אדם המחזיק חפץ עבור הקדש נחשב כגזבר, ונמצא שבפעם הפרשת המנה הרי הוא כאילו נמסר לידי גזבר ההקדש והשלים את נדרו, שהרי הוא עצמו נעשה גזבר עליה. ואם כן יש לומר דגם הכהנים בבית ה' שהתעסקו עם השמן, באותה שעה המה גזברים על ההקדש, והוי דעתם כדעת בעלים. ולפי זה יתכן שהכהן המדליק כאשר עירה את השמן שבפך, ראה בעודו מחזיקו בידו שמתמלא הפך חזרה לאט לאט, וקמא קמא בטיל, ושפיר יש דעת בעלים, ומתבטל שמן הנס בשמן שבפך.

ובזה אתי שפיר דיוק הלשון, הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים וכו' שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה 'על ידי כהניך

הקדושים', אשר לכאורה הנסים נעשו על ידי ה' אלא שהיתה 'זכות' כהניך הקדושים. אך לפי מה שנתבאר אי אפשר להשתמש בהשמן של גם אלא אי אמרינן קמא קמא בטל, ואם כן צריך ידיעת הבעלים בכל קמא שמתבטל. ואם כן צריכין היו לשני דברים שיוכלו להשתמש בשמן הנס, חדא, שיתרבה לאט לאט ולא בפעם אחת, ואין זה רק גם הדא אלא נסים רבות, כל טפה וטפה גם נוסף. ושנית שיהיה בידו של הכהן בעת שמתרבה כדי שיהא נחשב אז כגזבר עליה, ויהיה בראיית הריבוי דעת בעלים, ותוכל להתבטל קמא קמא. וזהו הנרות הללו אנו מדליקין על 'הנסים', לשון רבים, שבכל טפה וטפה היה גם חדש, והשמן של גם לא הוכשר אלא עבור שהיו 'על ידי כהניך הקדושים', שהיה בידם הפך שמן בעת הריבוי.

ומעתה יש לומר דאביי לא היה ניהא ליה בתירוץ הראשון של הבית יוסף שחילקו את השמן לשמונה חלקים, דהא תן לה כדי מדרתה, ועל כרחק דהנס היתה בתירוץ השני שמלאו ביום ראשון את המנורה בהשמן של הפך, ושוב ניתוסף אחר כך שמן חדש בהפך, וכיון שהדליקו בכל יום שיעור שלם, אם כן צריכין לומר דכבתה זקוק לה, ואיך אמר רבי ירמיה דכבתה אינו זקוק לה. אבל כאשר שמע זאת משמיה דרבי יוחנן, והוא סובר דאין הכל גזברים של ההקדש, ואם כן השמן שנתרבה קמא קמא אין לו ביטול, דחסר דעת בעלים, ועל כרחק דלדידיה צריכין לומר שחילקו השמן לשמונה חלקים, ובאמת לא ניתוסף שמן חדש, אלא שמונית השמן היה דולק כל הלילה, אז שפיר יתכן לומר דכבתה אינו זקוק לה, דהא אז בשעת הנס לא הקפידו שידלק כל השיעור הנצרך, וקיימו עיקר המצוה בהדלקה עצמה, ולכן גם בנר חנוכה כבתה אינו זקוק לה.

*

הנה יום האחרון של חנוכה אנו קורין בשם 'זאת חנוכה'. ויש לומר כי ידוע קושיית הבית יוסף דביום הראשון לא היה גם, ותירץ שנתמלא הפך או המנורה ביום הראשון ע"כ. ובפרי חדש תירץ דיום הראשון הוא על גם דניצוח המלחמה ע"ש. ובאמת גם לתירוץ הב"י הנ"ל תקשה על יום האחרון דלא היה בו גם, דהשמן ליום השמיני כבר נתמלא ביום השביעי. ויש לומר דיום האחרון הוא זכר לנס דניצוח המלחמה.

והנה בגמרא (סוטה לג.) איתא, יוחנן כהן גדול שמע בת קול מבית קדשי הקדשים שהוא אומר, נצחו מליא דאזלו

מתתיהו בנו ותיקן מצוה בתורה שבעל פה והאיר נרותיה לדורות וכו', בזה נעשה תיקון גדול להפגם, לא יגרע מצדיק עיניו, וברא מזכה אבא עכל"ק.

ישורש הדברים כתוב גם כן בבוצינא דנהורא להרה"ק רבי ברוך ממעזיבו זי"ע (בליקומים שבסוף הספר), כי האדם העובר עבירה, עיקר התיקון היא באותה מעשה עצמה (יומא פו:), ובהיות שנעשה יוחנן כהן גדול צדוקי, והם דורשים כי בענן אראה על הכפורת (ויקרא מז-ב) כמדרש הצדוקים להביא אש מבחוץ (יומא נג:), ולכן התיקון של יוחנן היה בימי החשמונאים שעל ידם נעשה גם חנוכה והדליקו נרות בחצרות קדש. וזהו הרמז במשנה (בבא קמא סב:): הניח חנוני את גרו מבחוץ חייב, חנוני הוא אותיות יוחנן, דהיינו יוחנן כהן גדול שנעשה צדוקי, והניח את גרו מבחוץ, היינו הקטורת על האש מבחוץ, והחנוני חייב. רבי יהודה פומר בנר חנוכה, היינו שתיקונו בנר חנוכה ובוה פטרו מן העונש, ונרמז בו יהודה המכבי ע"ש. ואם כן למדים אנו מחנוכה גודל הענין של ברא מזכה אבא, כי מה שפגם יוחנן כהן גדול בעבודת יום הכיפורים, 'בזאת' יבא אהרן אל הקודש, בא לו תיקונו בנרות 'חנוכה'. ועל כן לרמז זאת קורין היום האחרון בשם 'זאת חנוכה'.

ובזה יובן מאמרם (שבת כג:): אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים ע"ש. כי לב יודע מרת נפשו, וכל אחד יודע כמה פגם בנפשו, עד שאין בכחו לכדו לתקן הכל, אבל העצה היעוצה לזה לגדל בנים ובני בנים תלמידי חכמים, דורות נאמנים לה' ולתורתו, עד שבני ביתו יעלו אותו לתיקונו. ודבר זה שברא מזכה אבא הרי רואים אנו מנר חנוכה, שמתתיהו שחורף נפשו על הדלקת הנרות בבית ה', זכה לזכות אבא יוחנן כהן גדול ממה שנתפס להיות צדוקי, וממנו ילמדו גם דורותיו אחריו. והרגיל בנר, שמתרגל להתבונן בהנר, איך שגם ממינות שנזרקה בו נתעלה בתיקונו על ידי עבודת בנו, ישתדל ביתר שאת שיהיו לו בנים תלמידי חכמים, להעלות גם אותו לאיגרא רמה.

לאנחא קרבא באנמוכיא וכו', וכתבו אותה שעה וכווננו ע"כ. וברש"י פירש שהלכו פרחי כהונה בני בית חשמונאי להלחם עם היוונים לפני יום הכפורים ונלחמו ביום הכפורים, ושמע יוחנן כהן גדול כשהיה עובד עבודת יום הכפורים עכ"ל. ובבני יששכר (כסלו ד-ג) כתב דקאי על המלחמה של גם חנוכה, והתחלת הישועה בנצחון למלכות יון היה ביום הכפורים וגמר הישועה בחנוכה ע"ש. ובהג"ה שם כתב, דהגם שנראה שהמעשה הזאת לא היה באותה השנה של הנס דנרות, כי זה היה עדיין בימי יוחנן, והישועה העקרית בפריקת עול מלכות יון והנס שנעשה בנרות זה היה בימי מתתיהו בנו, עם כל זה לא במקרה הוא ע"כ. והיינו שהתנוצצות הישועה בנצחון נגד היוונים בזמנים הבאים התחילה אז ביום הכפורים. והנה עבודת יום הכיפורים נרמזה בתיבת 'זאת', וכמו שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקודש (ויקרא מז-ג), על כן ביום האחרון של חנוכה שלא היה בו גם הנרות, וההלל והודאה הוא על ניצוח המלחמה שהתחילה ביום הכיפורים, אנו קורין אותה בשם 'זאת חנוכה', שיום זה הוא עבור ניצוח המלחמה שהתנוצץ התחלת הישועה ביום הכפורים.

ויש לומר עוד, כי הנה ברא מזכה אבא (סנהדרין קד:), וכאשר הבנים הולכים בדרכי התורה הם מעלים את אבותיהם ומתקנים פגמיהם, וכידוע גודל מעלת אמירת הקדיש של הבן להעלות את האב. וענין זה מצינו בנס דחנוכה, כי הנה אנו מזכירין בנוסח ההודאה, בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול, ובנוסח ההודאה של פורים לא ייחסו את מרדכי לומר מרדכי בן יאיר, ולמה ייחסו כאן את מתתיהו אחר אביו יוחנן. וכתב בבני יששכר (כסלו ד-ב) כי יוחנן כהן גדול שימש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי (ברכות כט:). הנה להיות שאף על פי כן היה צדיק גמור והיה שגיאה לפי שעה. ובכתבי האר"ז"ל כתב שהדבר הזה בא לו מחמת איזה ענין במסירות הנפש בנפילת אפים (פע"ח שער נפילת אפים פ"ה). [ובספר תולדות יעקב יוסף (פ' קדושים אות ה') כתב, שבא לו על ידי אכילתו בקדשים בלא כוונה שנזדמן לו ניצוץ אחד והחמיאו]. הנה תתבונן שהיה זה רק משגה לגדול וקדוש כמוהו. על כן כאשר בא

<p>נתנדב ע"י ידידיו מוה"ר ר' חיים נידערמאן הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בנו למזל טוב</p>	<p>לעילוי נשמת מוה"ר יעקב ב"ר אהרן ז"ל הרבנית יטל ב"ר יששכר ע"ה נפטר ו' סבת תשמ"א לפ"ק נפטר ו' סבת תשמ"ח לפ"ק ת.נ.צ.ב.ה נתנדב ע"י בנם מוה"ר ר' יששכר ווייס הי"ו</p>	<p>לע"נ האשה החשובה פיוגא ב"ר חיים שבתי ע"ה נפטרה עשרה סבת תשמ"ג לפ"ק ת.נ.צ.ב.ה נתנדב ע"י בנה מוה"ר ר' אברהם שאהנבערגער הי"ו ראה"ק דקהלתנו הק'</p>
<p>נתנדב ע"י ידידיו מוה"ר ר' אליעזר זוסיא קיש הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בתגלחת בנו כמר חיים דוד נ"י למזל טוב</p>	<p>נתנדב ע"י ידידיו מוה"ר ר' משה יוסף הכהן האפפמאן הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהכנס בנו כמר ישעי' נ"י לעול התורה והמצות</p>	<p>נתנדב ע"י ידידיו מוה"ר ר' שלמה זלמן פישער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למזל טוב</p>